

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ

ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ФОРМА НАВЧАННЯ: ДЕННА

Кафедра: туризму, теорії і методики фізичної культури та валеології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему:

ЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В СИСТЕМІ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

Виконав: магістрант 2 курсу,
спеціальності 242 «Туризм і рекреація»

Гнатюк А. А.

(прізвище та ініціали)

(підпис)

Науковий **д. пед. н., професор**

Керівник: **Мозолев О. М**

(прізвище та ініціали)

(підпис)

Рецензент: **д. філософ. н., професор**

Поліщук О. С.

(прізвище та ініціали)

(підпис)

ЗМІСТ

	ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1	ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ	8
1.1	Зміст та сутність міжнародного туризму	8
1.2	Види міжнародного туризму	15
1.3	Чинники, що впливають на формування і функціонування міжнародного ринку туристичних послуг	24
	Висновки до першого розділу	30
РОЗДІЛ 2	АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	32
2.1	Особливості організації міжнародного туризму в Україні	32
2.2	Вплив карантинних обмежень Covid-19 на розвиток міжнародного туризму в світі та в Україні	37
2.3	Міжнародний туризм в Україні в період дії воєнного стану	40
	Висновки до другого розділу	47
РОЗДІЛ 3	ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	50
3.1	Міжнародний досвід відновлення туризму після воєнних конфліктів	50
3.2	Перспективні напрямки розвитку міжнародного туризму після завершення війни	56
3.3	Регіональні можливості розвитку міжнародного туризму в післявоєнний період	63
	Висновки до третього розділу	66
	ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	69
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційна робота присвячена теоретико-методологічному обґрунтуванню розвитку міжнародного туризму в Україні в післявоєнний період. В першому розділі роботи автором проаналізовано змістове наповнення поняття «міжнародний туризм», встановлені найбільш популярні види міжнародного туризму, визначені чинники, що впливають на формування і функціонування міжнародного ринку туристичних послуг. У другому розділі розкрито значення та особливості розвитку міжнародного туризму в Україні, здійснено компаративний аналіз впливу пандемії COVID - 19 на розвиток міжнародного туризму в світі та в Україні. Встановлено, що головною проблемою розвитку міжнародного туризму в Україні на сучасному етапі є нестабільна, безпекова воєнна ситуація. Автором розкрито зміст роботи туристичних операторів в період дії воєнного стану. Визначено, що міжнародний туризм в Україні поступово адаптується до умов війни, починають з'являтися пропозиції іноземних туристичних компаній відвідувати відносно спокійні регіони України. В третьому розділі проведено аналіз міжнародного досвіду відновлення туризму після завершення воєнних конфліктів. Визначено подальші кроки щодо подолання наслідків руйнувань і успішної відбудови галузі туризму на державному і регіональному рівні. Автором запропоновані перспективні напрямки розвитку міжнародного туризму в Україні в післявоєнний період. Розкрито переваги розвитку міжнародного туризму в окремих регіонах України.

Ключові слова: міжнародний туризм, війна в Україні, перспективи розвитку, післявоєнне відновлення.

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному світі туризм являє собою одну з найбільш розвинених галузей світової економіки. Міжнародний туризм – один із широко розвинутих напрямів туризму, що охоплює майже всі країни

світу. Міжнародний туризм є вагомим важелем впливу на розвиток політичних, соціальних, економічних відносин між країнами.

Рівень розвитку міжнародного туризму в кожній країні впливає на економічні показники. Його значення проявляється у тому, що він є стабільним джерелом поповнення бюджету держави, засобом підвищення зайнятості населення та важливим чинником добробуту країни. Розвиток міжнародного туризму сприяє інтенсивному розвитку економіки, особливо у таких сферах як: торгівля, будівництво, транспортне сполучення, сільське господарство, сфера обслуговування, організація відпочинку та розваг, виробництво сувенірів та інших. Розвиток світової економіки та збільшення доходів громадян створюють умови для розвитку попиту на міжнародні туристичні послуги. Збільшення кількості країн для здійснення міжнародних туристських подорожей є важливим засобом розуміння іноземних культур та звичаїв, налагодження дружби між народами.

Аналіз наукової та спеціальної літератури дозволяє виділити такі напрями дослідження міжнародного туризму, як: соціальний, економічний, спортивний, освітній, рекреаційний, розважальний, екстремальний, лікувальний та ін. Дослідженню проблем розвитку міжнародного туризму в Україні присвятили праці багато вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема:

– теоретико-методологічні основи розвитку туризму в світі та Україні досліджували: В. Демко, Н. Дехтяр, О. Захарченко, Т. Краснодієд, В. Лагоденко, К. Павлов, Н. Сироїд, Н. Трусова та ін.;

– сучасний стан та перспективи розвитку міжнародного туризму розглядалися в роботах: З. Атаманчук, А. Горшечник, Д. Грибова, Ф. Журавка, В. Збарський, О. Кірдан, Я. Мариняк, Н. Стецько, В. Хоменко, Г. Філатова та ін.;

– вплив міжнародного туризму на соціально-економічний розвиток України досліджували: Г. Бригілевич, В. Джинджоян, Х. Зозулинець, Г. Кіш, М. Корнеєв, М. Мальська, З. Смутчак, І. Соловей та ін.;

– регіональні особливості розвитку міжнародного туризму розглядали: С. Бортнік, Л. Ільїн, О. Новосад, К. Павлов, О. Павлова, Г. Плецан, Б. Семенко, Л. Чайка-Петегирич, та ін.;

– особливості розвитку туризму України в умовах воєнного стану вивчали: М. Бикова, В. Загоруй, Л. Квасній, А. Корюгін, Л. Малик, О. Мозолев, О. Моравська, Л. Онуфрійчук, С. Юрченко, Н. Якименко-Терещенко та ін.;

– стратегічні аспекти розвитку туристичної галузі України висвітлені в працях: А. Войтенко, С. Горбаченко, М. Колеснікова, Р. Корсакісне, М. Плотнікова, О. Радченко, Л. Таранюк, Є. Ходаківський, В. Якобчук та ін..

Україна має значний потенціал для розвитку міжнародного туризму. В його основі знаходиться вигідне географічне положення розвинута транспортна інфраструктура, велика кількість природно-рекреаційних ресурсів. Однак за останні п'ять років в світі та Україні відбулись події, які безпосередньо вплинули на розвиток міжнародного туризму. Зокрема, протиепідемічні заходи в період дії карантину COVID-19, а згодом початок російської воєнної агресії проти України та впроваджені заходи безпеки суттєво уповільнили розвиток міжнародного туризму. Тому, на основі проведення аналізу наведених факторів впливу на розвиток міжнародного туризму в Україні та вивчення міжнародного досвіду відновлення туристичної галузі після воєнних конфліктів ми теоретично обґрунтуємо перспективи розвитку туризму в Україні після завершення війни.

Мета дослідження – теоретико-методологічне обґрунтування розвитку міжнародного туризму в Україні

Відповідно до мети науково-дослідної роботи нами були визначені такі **завдання дослідження:**

1. Дослідити теоретичні засади розвитку міжнародного туризму
2. Проаналізувати сучасний стан розвитку міжнародного туризму в Україні

3. Визначити перспективи розвитку міжнародного туризму в Україні в післявоєнний період

Об'єкт дослідження: туристична галузь України

Предмет дослідження: розвиток міжнародного туризму в Україні

Для вирішення поставлених завдань в роботі були використані загальнонаукові та спеціальні **методи дослідження:**

- теоретичного аналізу навчальної та наукової літератури – для розкриття сутності понять та особливостей міжнародного туризму;
- метод спостереження – для встановлення сучасних тенденцій розвитку туризму;
- статистичного аналізу – для дослідження динаміки, структури і ефективності функціонування суб'єктів туристичної діяльності;
- порівняльний метод – для дослідження еволюції розвитку міжнародного туризму в Україні;
- компаративний метод – для порівняння розвитку туризму в різних регіонах та країнах;
- методи статистичного та економічного аналізу – для оцінки сучасного стану міжнародного туризму в Україні;
- праксиметричний метод – для аналізу передового досвіду відновлення туризму після воєнних конфліктів;

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розкритті теоретичних положень та поглядів науковців на розвиток міжнародного туризму в Україні. Встановлені основні перешкоди, що впливають на успішний розвиток міжнародного ринку туристичних послуг. Розкрито зміст факторів, що впливають на привабливість туристичної галузі країни. Проведено компаративний аналіз впливу пандемії COVID-19 на розвиток міжнародного туризму в Україні. Встановлені головні труднощі, що уповільнюють розвиток міжнародного туризму в Україні в період дії воєнного стану. З'ясовано, що туризм в Україні починає поступово адаптуватися до

надзвичайних умов війни. Проаналізовано міжнародний досвід країн, що успішно відновили туризм після воєнних конфліктів. Запропоновано заходи з відновлення міжнародного туризму після завершення війни. Розкрити перспективні напрямки розвитку міжнародного туризму в Україні в післявоєнний період.

Апробація дослідження:

1. Гнатюк, А.А., Мозолев, О.М. (2024). Міжнародний досвід відновлення туризму після воєнних конфліктів. *(Харків, 26-27 листопада 2024 р.), м. Харків,*

2. Мозолев, О.М., Гнатюк, А.А. (2024). Перспективні напрямки відновлення туризму в Україні в післявоєнний період. *Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний стан та пріоритети модернізації науки, освіти і суспільства», (26 жовтня 2024 року) м. Орхус, Данія, 74-75.*

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел – 76 найменувань (з яких 11 – іноземні видання). Загальний обсяг роботи – 80 сторінок. Основний текст роботи вкладено на 71 сторінці друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ

1.1 Зміст та сутність міжнародного туризму

Для встановлення суті та значення міжнародного туризму ми спочатку охарактеризуємо категорію «туризм». Визначення поняття «туризм» необхідно для осмислення його змісту, структури, внутрішніх та зовнішніх процесів регулювання, розуміння впливу на економічний та соціальний розвиток країни.

Туризм – це складне соціально-економічне явище, яке характеризується багатьма визначеннями. Однозначного визначення поняття «туризм», яке повністю характеризувало його зміст, сутність та значення для суспільства поки що не існує.

Поняття «туризм» сформувалося на початку ХІХ століття, коли люди почали переміщатися в масовому масштабі з метою розширення сприйняття світу, лікування, оздоровлення та активного проведення дозвілля. Законом України «Про туризм» у статті 1 визначено, що «туризм – тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає» [43]. Водночас, за ствердженням Н. А. Опанасюк, А. Г. Охріменко, С. І. Попович, чинний Закон України «Про туризм» (зі змінами) не задовольняє сучасним поглядам на розвиток туризму в Україні та світі. Він потребує подальшого удосконалення з урахуванням сучасних трендів та запитів суспільства. [38].

У сучасній спеціальній та науковій літературі можна знайти багато визначень поняття «туризм», які іноді значно відрізняються одне від одного. Це пов'язано з тим, що туризм виконує одночасно політичні, культурні, соціальні, економічні, освітні функції тощо. Саме тому автори надають

тлумачення поняття «туризм» розглядаючи його з різних аспектах та функцій, що він виконує. В сучасному розумінні, за визначенням багатьох науковців, туризм є суспільним явищем, що характеризується добровільною тимчасовою зміною постійного місця проживання, переміщення в іншу країну або переміщення у межах країни в якій він проживає. Ці переміщення відбуваються у вільний час з метою пізнання країн, лікування, оздоровлення, рекреації, відпочинку, або професійно-значущою метою [13].

За визначенням Н. Сироїд основними ознаками туризму є:

- виїзд за межі звичного для людини середовища;
- тривалість подорожі не повинна перевищувати один рік;
- подорож здійснюється без оплати діяльності;
- головна мета подорожі не може бути діяльність, яка оплачується із джерела місця, що відвідується;
- метою подорожі можуть бути: лікування, дозвілля, рекреація, відпочинок, відвідування знайомих і родичів, паломництво та інші цілі;
- людина повинна користуватись готельними, транспортними, екскурсійними та іншими послугами [47].

Туризм є сферою економіки, що виконує специфічні функції. Специфіка цих функцій полягає у вирішенні економічних, соціальних та суспільних завдань. Туризм сприяє розвитку економіки держави, регіональному розвитку отримання прибутку на місцевому, регіональному та державному рівні. Туристична діяльність сприяє появі нових робочих місць, сприяє залученню місцевих жителів до надання туристичних послуг, організації дозвілля та розваг. Соціальне значення туризму полягає у розвитку комунікації, доброзичливого ставлення та розуміння між туристами та місцевими жителями.

Туристична галузь має суттєвий вплив на економічний та соціальний розвиток країни. Тому, туристична галузь потребує регулювання на державному, регіональному та місцевому рівні управління. Державна підтримка туристичної галузі сприяє налагодженню господарських зв'язків,

транспортному сполученню та взаємовідносин між різними галузями господарства [12].

Туризм посідає важливе місце у розвитку міжнародних відносин між країнам, сприяє налагодженню економічних зв'язків. Практика міжнародних відносин засвідчує, що міжнародний туризм завжди був чинником взаєморозуміння між народами, сприяв налагодженню економічних, політичних та соціокультурних відносин між державами [47]. Активний міжнародний туристський обмін розглядається політиками, економістами та науковцями як важлива складова частина розвитку соціально-економічних, культурних, спортивних та освітніх інтеграційних процесів. Міжнародний туризм є як невід'ємною ланкою в розвиткові міжнародного гуманітарного співробітництва [58].

Найчастіше міжнародний туризм розглядають як соціально-економічне явище. Основною характерною відмінністю міжнародного туризму є надання туристичних послуг відвідувачам за межами країни їх постійного проживання. Таким чином, міжнародний туризм є одним із видів туризму. Він охоплює поїздки осіб, що подорожують з туристичною метою за межі країни постійного місця проживання.

Поняття «міжнародний туризм», також як і поняття «туризм», в різних наукових джерелах має різне трактування. Воно залежить, насамперед, від поглядів авторів та туристичних організацій на функції, що виконує туризм (міжнародний туризм).

Згідно з визначенням, яке прийняла Організація Об'єднаних Націй (ООН), «міжнародний туризм – це поїздки з туристичними цілями за межі країни постійного проживання на основі міждержавних угод із урахуванням міжнародних звичаїв».

Згідно з визначенням Всесвітньої туристської організації (ВТО) «міжнародний туризм – це діяльність осіб, які подорожують і здійснюють перебування в місцях, що розташовані за межами їх звичайного середовища,

протягом періоду, що не перевищує одного року поспіль, з метою відпочинку, з діловими та іншими цілями» [21].

Заслуговує увагу те, що до 2003 року в тексті Закону України «Про туризм» не було поняття «міжнародний туризм». Тобто для туристів України міжнародний туризм є достатньо молодим явищем.

Сучасні наукові джерела дають багато визначень поняття «міжнародний туризм». За характерними ознаками їх можна згрупувати в кілька груп:

- міжнародний туризм як засіб відновлення, рекреації та лікування;
- міжнародний туризм як вид активного відпочинку і зміцнення здоров'я;
- міжнародний туризм як засіб підвищенням рівня освіти та загальної культури;
- міжнародний туризм як економічне співробітництво;
- міжнародний туризм як вид культурного обміну;
- міжнародний туризм як спортивно –розважальне явище.

Міжнародний туризм, має характерні особливості, які вирізняють його від інших видів туризму. Найбільш важливим є перетин державних кордонів. Це пов'язано із певними формальностями, як-от: оформленням закордонних паспортів і віз, проходженням митних процедур, валютного та медичного контролю. Правила перетину кордону держави запроваджують із метою боротьби з незаконною міграцією, міжнародним тероризмом, торгівлею наркотиками та проституцією. Прикордонні служби перевіряють дотримання паспортного режиму, наявність віз, дотримання правил перевезення через кордон речей та валюти [27]. Зміни правил перетину кордону впливає на міжнародні туристичні потоки. Спрощення правил перетину кордону сприяє розвитку міжнародного туризму і навпаки, ускладнення умов перетину кордону зменшує кількість туристів.

Також до характерних особливостей міжнародного туризму науковці відносять:

- системність розвитку галузі;

- чутливість до ринкових змін;
- коливання в попиті та пропозиції туристичних послуг;
- зростання асортименту туристичних послуг [13, 58].

У міжнародному туризмі залежно від напрямку туристського потоку прийнято виділяти дві форми – в'їзний і виїзний туризм [12]. В'їзний туризм – це коли громадяни інших країн відвідують Україну з туристичною метою. Виїзний туризм – це коли громадяни України відвідують інші країни світу з туристичною метою.

Іноземні туристи, що відвідують країну, користуються наданими послугами та здійснюють оплату придбаних товарів та послуг. Тим самим вони забезпечують надходження валюти в бюджет країни. Тому приїзд іноземних туристів називають активним туризмом. Виїзд туристів, безпосередньо пов'язаний із відпливом грошей з країни. Таким чином платежі, пов'язані з такого роду туристськими операціями, фіксуються в платіжного балансу країни як пасивні. Виходячи з цього виїзний туризм називають пасивним [22].

Визначення активний і пасивний туризм характерно тільки для міжнародного туризму. Воно не поширюється на внутрішній туризм. Саме міжнародний туризм є основним постачальником валютних надходжень. Тому, із урахуванням особливостей відображення фінансових результатів туристичної діяльності в платіжному балансі країни, поділяють міжнародний туризм на пасивний і активний.

Міжнародний туризм здійснює безпосередній вплив на розвиток торгівлі між країнами. Завдяки поширенню міжнародного туризму в світі в більшості країн з'явилися нові напрямки економічної діяльності, насамперед пов'язані зі сферою обслуговування туристів. Тому міжнародний туризм можна розглядати як самостійний вид економічної діяльності, налагодження міжнародних зв'язків та комунікації між народами. Без політичної та економічної співпраці країн міжнародний туризм не може успішно розвиватися. Якщо уряди країн не будуть приділяти необхідної уваги

розвитку міжнародного туризму та залишатись байдужими до вирішення потреб іноземних туристів, то поїздки в такі країни будуть поступово скорочуватись а міжнародний туризм не буде масовими.

Створення необхідних правових, економічних, іміджевих та стимулюючих умов є необхідною передумовою для активного розвитку міжнародного туризму. На стан розвитку міжнародного туризму в окремій країні впливає багато факторів. Основними з них є політична стабільність та безпека туристів. Крім того важливими чинниками впливу на стан міжнародного туризму є діючі правові, економічні, соціальні, демографічні, науково-технічні та соціальні відносини, що діють в країні перебування туристів. Швидкий розвиток міжнародного туризму не можливий без позитивного ставлення громадської думки на процеси міжнародного туристичного обміну [10, 65].

Отже, міжнародний туризм – це складне багатofакторне утворення сучасного соціального життя людини, що поєднує політичні, економічні, соціальні, культурні аспекти взаємо обміну. Він має багато напрямків для розширення співпраці мж народами т потенційні можливості для подальшого зростання. Міжнародний туризм сприяє розвитку держави загалом та значної кількості галузей економіки. Це зумовлює його провідне місце у соціально-економічному житті країн і народів [72].

Здійснивши аналіз праць українських науковців, присвячених розвитку міжнародного туризму О. Кірдан [21] виділив шість напрямків наукового пошуку розуміння змісту та сутності міжнародного туризму:

- 1) дисертаційні роботи, що охоплюють економічну складову розвитку міжнародного туризму;
- 2) наукові праці в яких схарактеризовані процеси глобалізації та євроінтеграції України у систему міжнародного туризму;
- 3) публікації у наукових та тематичних періодичних виданнях у яких проаналізовано підходи до визначення поняття «міжнародний туризм»;

- 4) наукові праці в яких висвітлено особливості розвитку міжнародного туризму, розкрити сучасні тенденції його розвитку;
- 5) наукові дослідження, що розкривають загальну структуру міжнародного ринку туристичних послуг;
- 6) навчальні посібники, підручники, методичні рекомендації, у яких запропоновано теоретичний, методологічний, методичний та практичний інструментарій висвітлення проблеми сучасного стану міжнародного туризму, досліджено напрямки та динаміку розвитку міжнародних туристичних потоків.

Дослідники в своїх працях виокремлюють різні, політичні, соціальні, економічні, комунікаційні аспекти міжнародного туризму. Вони відмічають, що незалежно від того, яка сфера людської діяльності входить до процесу міжнародного туристичного обміну: ділова, правова, бізнесова, освітня, спортивна, оздоровча, релігійна – головним є врахування загальнолюдських цінностей [29, 65].

Міжнародний туризм розвиває співпрацю та розуміння між народами, має здатність інтегрувати нові ідеї та напрямки розвитку, сприяти конструктивному діалогу та взаєморозумінню для вирішення соціально значущих завдань. Після міжнародних туристичних подорожей у людей, як правило, змінюється розуміння і сприйняття інших народів та їхньої культури. У туристів активізується здатність сприймати нове, раніш невідоме, розвивається бажання до нових подорожей. Залучення різних прошарків населення планети до міжнародної туристської активності збільшує та розширює кількість напрямків взаємодії між людьми та державами. Це, в свою чергу, поглибшає рівень спілкування та співпрацю між народами. Такий шлях наприкінці ХХ століття пройшла Україна перетворюючись з «закритого» до всього світу суспільств на більш відкрите. Розвиток міжнародного туризму сприяв поступовому залученню громадян країни до світового товариства [30].

Проведений аналіз змісту та сутності міжнародного туризму дозволяє констатувати, що міжнародний туризм є важливим каналом «народної

дипломатії». Туристи, під час подорожі здійснюють міжособистісну комунікацію з представниками інших країн. Вони не лише пізнають культури та звичаї представників країни відвідування а є носіями культури своєї країни. Провідні туристичні фірми зазвичай враховують історію, побут, культуру та традицій міжнародних туристів.

1.2 Види міжнародного туризму

Міжнародний туризм має декілька класифікацій. За метою проведення подорожей міжнародний туризм розподіляють на: діловий; лікувально-оздоровчий; культурно-пізнавальний; рекреаційний; туризм з метою відпочинку та розваг; приватний; фестивальний; спортивний; релігійний; екологічний; пригодницький; екстремальний; молодіжний та туризм для людей старшого віку.

1) Діловий туризм. Відносно новий напрямок міжнародного туризму. Розвиток підприємництва вимагає пошук партнерів за кордоном. Відправляючись в туристичну подорож підприємці бажають не лише відвідати інші країни, історичні місця, семінари або конференції. Вони насамперед досліджують потенційні можливості для розвитку власного бізнесу. UNWTO (Всесвітня туристична організація) відносить до ділового туризму поїздки для участі в з'їздах, загальних зборах якої-небудь організації дипломатичного чи іншого характеру, наукових конгресах і конференціях, виробничих семінарах і нарадах, ярмарках, виставках та інші службові поїздки. У число ділових туристів UNWTO також включає водіїв вантажівок, комерційних агентів, стюардес, туристичних гідів, які постійно знаходяться в роз'їздах і виконують свої професійні обов'язки за межами звичайного середовища.

Діловий туризм має свою класифікацію. Його поділяють на: бізнес-подорожі, туризм з метою розвитку (відвідування виставок, обмін досвідом, вивчення інноваційних технологій), спонукальний (incentive) або заохочуючий туризм. Спонукальний (заохочуючий) туризм це міжнародні

подорожі, які надаються співробітникам фірми за успішне вирішення виробничих завдань у якості нагороди. Такі тури розробляються під конкретного корпоративного замовника і, як правило, орієнтуються на висококласне обслуговування і розміщення на маршруті. Діловий туризм це сучасний та перспективний напрямок розвитку міжнародного туризму. В міжнародному туристському обміні його частка складає від 10% до 20% [52].

2) Лікувально-оздоровчий туризм. Мета лікувально-оздоровчий туризму – відновлення фізичних і психологічних сил людини. Досягнення мети відбувається в процесі рекреаційного, реабілітаційного та зеленого туризму. Рекреаційний туризм це туризм активного відпочинку й оздоровлення, тому його часто називають оздоровчим. Підвищеним попитом у туристів користується відпочинок біля моря. Відвідування пляжів, купання, активні рухові розваги вважається кращим способом зняття нервового і фізичного стомлення. Вони є засобом відновлення людини і водночас засобом накопичення життєвих сил і енергії [69]. Реабілітаційний туризм насамперед спрямований на здійснення діагностики, встановлення захворювання та проведення лікування. При цьому використовуються весь спектр переваг туристичної подорожі: переваги кліматичних умов різних місць перебування туристів, наявні мінеральні джерела, дозоване фізичне навантаження тощо [66]. Зелений туризм має свої переваги. Його мета долучити жителів міст до відпочинку у екологічно чистому районі сільської місцевості. Такі подорожі зазвичай здійснюються сім'ями. Позитивні сторони цих подорожей: прекрасні краєвиди, незнайома місцевість, чисте повітря, здоровий сон екологічне харчування, розміреність та неспішність життя та побуту, можливість пізнати місцеві традиції та звичаї тощо;

3) Хобі-туризм. Цей вид міжнародного туризму, що пов'язує людей які мають спільні інтереси (хобі). Хоббі-туризм надає таким людям можливість зайнятися улюбленою справою у колі однодумців під час відпочинку або подорожі. Як правило, такі тури організуються у вигляді індивідуальних або групових поїздок. Головна відмінність хобі-туризму полягає в ступені

зацікавленості туристів. Хобі-туризм, зазвичай, це довготривале захоплення. Іноді це захоплення всього життя. Хоббі-туризм буває різним. Він включає в себе ділові подорожі з метою спілкування з однодумцями і колегами, обмін творчими надбаннями, майстер класи з можливістю самостійно взяти участь у виготовленні будь яких виробів. Міжнародний ринок хобі-турів відрізняється своєю непостійністю, масштабністю, частою зміною пріоритетів. Туристичні фірми приймають участь в організації хоббі-турів зазвичай у міжсезоння, коли зменшується основний туристичний потік. Тому особливістю хоббі-турів є те, що вони не мають чіткого графіка проведення. Для туристичних фірм хоббі-тури є додатковим напрямками діяльності. Крім того, міжнародні хобі-тури – це нові форми індивідуального та групового туризму. Вони організуються, як правило, за окремими замовленнями.

4) Пригодницький туризм. Цей вид туризму передбачає подорож з метою перебування туристів у природному (дикому) середовищі. Головна мета – набуття практичного досвіду виживання. Пригодницький туризм надає можливість подорожуючим відкрити нові географічні простори а також отримати екстремальні враження від поєднання з дикою природою. Пригодницький туризм тісно пов'язаний з екзотичним, спортивним і екстремальним туризмом. Науковці поділяють пригодницький туризм на такі види: експедиційний туризм; сафарі-тури; навколосвітні подорожі. Географія пригодницьких турів дуже різноманітна. Тематику туру люди може вибрати самостійно в залежності від власних уподобань. Туристи зазвичай обирають групові тури.

За визначенням О. Шмирко пригодницький туризм – це організована подорож, спрямована на відвідування незвичайних та екстремальних місць, він має на меті забезпечити учасникам незабутні враження та емоції через активну участь у різноманітних пригодах та випробуваннях. Пригодницькі тури часто включають в себе екстремальні подорожі, серед яких може бути альпінізм, рафтинг, експедиції в дикі місця або подорожі в незвичайні та віддалені регіони [60, с.117];

5) Спортивний туризм це різновид активного масового туризму. Даний вид туризму межує між активним дозвіллям та спортивною діяльністю. До різновидів спортивного туризму належать: водні, транспортні, повітряні та пішохідні види туризму. Основною формою організації туристичної подорожі у спортивному туризмі є мандрівка або похід. Спортивний туризм має за мету спортивне удосконалення в подоланні природних перешкод. Для реалізації цієї мети здійснюють подорожі, насичені природними перешкодами, що дає змогу класифікувати спортивний туризм в окремий вид спорту. Спортивний туризм – це різновид рухової активності, змагальна діяльність, яка спрямована на випробування психофізичних властивостей людини. Найвищим піком спортивних досягнень туристів є виконання спортивних розрядів та отримання спортивних звань. Спортивно спрямовані туристичні подорожі входять до кола уподобань любителів спорту, різноманітних спортивних клубів та товариств.

б) Навчальні (освітні) тури. Навчальний туризм розглядається як вид туризму, заснований на туристичному попиті, пов'язаному з туристичними потребами у швидкому та продуктивному навчанні у різних сферах, у пізнанні інших держав та отриманні необхідних знань для розвитку особистості. Серед освітніх турів можна виділити кілька основних: мовно-навчальні тури; спортивно-навчальні; професійно-навчальні.

Освітні тури набувають все більшої популярності серед молоді. Популярністю користуються тури вивчення іноземних мов, тури тимчасового проживання в родинх іноземців, тури спортивного удосконалення тощо. Програма даних турів передбачає дві складові. Перша – навчання по чотири – шість годин на день. Друга – активний відпочинок та ознайомлення з культурою та традиціями країни перебування.

Спортивно-навчальні тури поширені в усьому світі. Вони включають спеціалізовані заняття з навчання техніко-тактичним діям гри у футбол, волейбол, баскетбол, великий теніс, яхтовому та вітрильному спорту, дайвінгу тощо. Головною метою таких турів є забезпечення можливості навчитися

обраному виду спорту або ж вдосконалити існуючі вміння та навички. Структура навчальних програм суттєво відрізняється за обраним видом спорту та пред'являє суттєві вимоги до забезпеченості досвідченими інструкторами та наставниками.

Професійно-навчальні тури це навчання менеджменту, маркетингу, ІТ технологіям, туризму, дизайну, готельному господарству, банківській справі, тобто усьому тому, на що є попит під час подорожей. Це можна вважати «підвищення кваліфікації» під час подорожі за допомогою туристичних фірм.

7) Релігійний туризм являється одним із найдавніших різновидів туризму. Даний вид туризму пов'язаний з історією виникнення цивілізації, є формою світогляду людини та має власні напрямки – течії. В залежності від релігійного світогляду туриста він обирає саме у який спосіб відвідувати святи місця. Це може бути:

- екскурсія до святих місць;
- пізнавальна поїздка з метою розширення релігійного кругозору;
- наукові подорожі з метою дослідження історії та розвитку релігії;
- паломництво.

Зацікавленість релігійним туризмом існує як в середині кожної країни так і на міжнародному рівні. Найбільшу увагу туриста привертають релігійні обряди, відвідування святих місць, поклоніння чудотворним іконам та спільні молитви [36].

8) Розважальний туризм. Найбільшої популярності серед туристів всього світу набули розважальні тури. Особливістю розважального туризму є те, що туристи здійснюють короткотривалу подорож. Зазвичай це подорожі вихідного дня. Розважальні тури, як правило, розраховані на 2-3 дні. Рідше зустрічаються тури, що розраховані на 5-7 днів. Широкої популярності у світі набули новорічні та різдвяні тури. До змісту розважальних турів входять пізнавальні, спортивні, вболівальницькі, атракціонні, карнавальні, фестивалі та рекреаційні подорожі. Крім того до розважального туризму

відносять шопінг туризм (відвідування магазинів), виставковий туризм, цілеспрямовані поїздки з відвідуванням казино, кабаре, театрів тощо [65].

Сучасні туристичні подорожі не обходяться без відвідування тематично-розважальних парків, екстремальних розваг, ігрових атракціонів, відвідування театралізованих вистав та участі у конкурсах. Головною перевагою відвідування таких парків є те, що розважальні, екстремальні та спортивні атракціони сконцентровані на одній території неподалік один від одного. Туристам доступний широкий спектр розваг та різноманітних супутніх послуг. Наявні атракціони розраховані на задоволення потреб та інтересів дітей, дорослих та людей старшого віку.

9) Пізнавальні тури. Пізнавальний туризм – це один з напрямків освітнього туризму. Пізнавальні тури включають подорожі з метою ознайомлення з пам'ятками історії, культури, відвідування цікавих природніх місць. Одним з напрямків пізнавального туризму є ознайомлення туристів, а також можлива їх участь у традиційних обрядах місцевих жителів. Ще одним напрямком пізнавального туризму є відвідування сучасних високотехнологічних виробництв, архітектурних споруд, нових надсучасних мостів.

Пізнавальні тури цікаві не лише для молоді. Вони охоплюють всі вікові категорії туристів.

До різновидів пізнавальних турів належать: відвідування історичних пам'яток та природніх парків, етнографічних та фольклорних екскурсій, літературних та театральних вечорів, ознайомлення з досягненнями сучасної архітектури та промислового виробництва.

10) Екотуризм або екологічний туризм – вид міжнародного туризму, що включає подорожі до природних недоторканих людиною місць та природоохоронних територій. Головною вимогою для здійснення екологічної подорожі є мінімізація, а краще відсутність, шкоди для природного середовища яку може нанести людина.

UNWTO дає визначення екотуризму як подорожі з відповідальністю перед навколишнім середовищем.

Характерною особливістю екотуризму є максимальне збереження навколишнього природного середовища. Еко туристи приймають участь у наданні допомоги місцевим жителям в підтримки унікальних природних зон як фінансово так і шляхом власної участі у прибиранні та наведенні порядку в природних зонах. Важливим напрямком в роботі еко туристів є їх освітньо-пропагандийська діяльність. Саме еко туристи найчастіше проводять освітні заходи з збереження природи та навколишнього середовища, долучаються до акцій з очищення річок та наведення порядку в місцях масових туристичних подорожей та відпочинку [18].

11) Екстремальний туризм – це вид туризму, що характеризується відвідуванням природних або штучно створених людиною об'єктів, пов'язаних із певним ступенем ризику для туриста, під час якого відбувається мобілізація фізичних та психологічних резервів людини, в результаті якого вона отримує позитивні емоції і незабутні враження. Мета міжнародного екстремального туризму полягає в наданні можливості людині отримати нові відчуття та враження, які максимально пов'язані з небезпекою до власного життя та здоров'я. Туристи навмисно обирають найбільш складні та небезпечні маршрути своєї подорожі. До найпопулярніших видів екстремального туризму відносять спелеотуризм; мото, вело, авто подорожі; рафтинг; каякінг; альпінізм і скелелазіння; польоти на повітряних кулях, відвідування об'єктів техногенних катастроф тощо.

12) Подорожі для людей старшого віку. Такий вид міжнародного туризму може реалізуватися за наступними напрямками: вивчення культури народів світу, туризм з метою відпочинку, лікувально-оздоровчий туризм, екологічний туризм, релігійний туризм. Найчастіше туристи старшого віку здійснюють подорожі з метою рекреації та відпочинку. Такі подорожі зазвичай відбуваються в літній сезон. В зимовий період та міжсезоння туристи старшого віку надають перевагу відпочину в країнах з теплим кліматом.

Туристи старшого віку зазвичай є людьми забезпеченими. Однак, вони не надають перевагу відпочинку в готелях вищого класу, а обирають готелі середнього та першого класу.

Лікувально-оздоровчий туризм для людей старшого віку найбільш широко представлений в Європі. Серед популярних місць для лікувально-оздоровчого туризму в Європі виділяють передгір'я Альп (Австрія, Німеччина, Віші у Франції, Північна Італія), західну частину Чехії (Карлові Вари), Угорщину, Мертве море Ізраїлю. Позитивними наслідками туризму людей старшого віку є підвищення їх соціальної активності, розширення кола спілкування, зміцнення здоров'я, збереження фізичної форми, омолодження зовнішнього вигляду, підвищення життєвого тону. Туризм для людей старшого віку має великий вплив на оздоровлення літніх людей, оскільки є чинником протидії малорухливому способу життя, який негативно впливає на їх здоров'я і психіку.

13) Молодіжний туризм. Специфічним видом міжнародного туризму є молодіжний туризм. Характерною особливістю молодіжного туризму є те, що він охоплює людей, які ще навчаються у закладах освіти (старші школярі та студенти).

Організація WISE (The World Youth Student and Educational) визначає молодіжний туризм як форму подорожей, що включає самостійних мандрівників (без супроводу батьків або опікунів) у віці від 15 до 29 років [10]. Головною метою здійснення таких туристичних подорожей є отримання освіти за кордоном. Молоді люди проживають у гуртожитку разом з іноземними студентами, беруть участь у всіх освітніх, спортивних, розважальних заходах, що проводяться у закладі освіти. У вільний від навчання час студенти мають можливість відвідувати інші заходи за власним вибором. Такий підхід дозволяє студентам пізнати культурні, освітні та соціальні цінності країни перебування та здійснити порівняльний аналіз з цінностями прийнятими у країні постійного проживання.

Великою популярністю серед молоді користується міжнародна програма Au Pair, доступна для осіб віком 18-26 років. Дана програма спрямована не лише на студентів, а на значно ширше коло молодих людей. Для участі у програмі достатньо отримати загальну середню освіту. Відповідно до вимог програми під час таких подорожей молоді люди знайомляться з історією, культурою та звичаями мешканців країни перебування. Вони мають можливість проживати у сім'ях місцевих жителів, що дозволяє їм краще вивчити мову та пізнати особливості життя та побуту в новій країні.

Необхідно зазначити, що молодь найбільше цікавиться активними видами відпочинку. Тому туристичні фірми зазвичай організують спеціалізовані молодіжні тури. Зазвичай, молоді люди не мають великі статки, але мають багато потреб та побажань до здійснення туристичної подорожі. Туристичні фірми часто зустрічаються з труднощами з забезпечення вимог груп молодіжного туризму за наявні фінансові ресурси. Тому молоді люди не завжди користуються послугами туристичних фірм. На практиці часто зустрічаються неорганізовані (самостійні) групи молодіжного туризму. Вони здійснюють подорожі самостійно у відповідності до власного вибору. Такі туристичні подорожі студенти здійснюють під час канікулярних відпусток. Об'єднуючись за пріоритетами та інтересами, фінансовими можливостям, групи молодих туристів обирають маршрути, спосіб пересування та час проведення туристичної подорожі.

Молоді люди з незначними фінансовими можливостями зазвичай обирають пішохідні та велосипедні тури по природних та історичних місцях. Найчастіше групи молодіжного туризму обирають відпочинок на березі моря з можливостями для відвідування активних видів організації дозвілля: аквапарки; спортивні та рухливі ігри; дайвінг; рафтинг, атракціони; конкурси; вечірні розважальні програми.

Міжнародний туризм прийнято розподіляти на організований та неорганізований. Організований туризм передбачає попередню оплату турів і

включає в себе готові маршрути. Неорганізований туризм це самостійні туристичні подорожі.

Яскравим прикладом неорганізованого туризму є подорожі автостопом, коли туристи здійснюють міжнародні подорожі користуються попутними автотранспортом. Такий вид туристичної подорожі є популярним саме серед молоді і малозабезпечених туристів.

Туризм також поділяють на індивідуальний та груповий. До індивідуального туризму відносять групу, що не перевершує п'яти осіб, відповідно до групового туризму – шість осіб і більше [10].

За тривалістю міжнародний туризм класифікують як: короткочасний до трьох діб та тривалий – більше трьох діб. За інтенсивністю туристичних потоків туризм поділяють на постійний і сезонний.

Крім того міжнародний туризм поділяють на масовий та елітарний. Масовий туризм – форма туризму, яка характеризується залученням широких верств населення, великої кількості туристів в туристську діяльність як наслідок демократизації і розширення туристського руху. Масовий туризм включає різні види туризму, які є популярними та доступним для широких верств населення. Елітарний туризм на відміну від масового туризму задовольняє туристичні потреби заможних клієнтів та сприяє удосконаленню сфери обслуговування туристів.

1.3 Чинники, що впливають на формування і функціонування міжнародного ринку туристичних послуг

Сучасний етап розвитку міжнародного туризму характеризується поширенням процесів глобалізації, що відбуваються у світі. Популяризація і розвиток туристичної привабливості різних країн світу є важливим напрямком розширення соціальної взаємодії жителів різних країн, а також потужним механізмом управління міжкультурним діалогом народів, ефективним

методом формування принципів міжнародного співробітництва, що сприяє соціокультурному та економічному розвитку кожної країни.

В умовах розвитку сучасного суспільства туризм є важливою галуззю, що справляє значний вплив на стан і розвиток соціокультурного життя та економіки країни. Україна має потужний потенціал та всі можливості для швидкого, інтенсивного розвитку міжнародного туризму. Як соціальний інститут, зазначає К. Яношевська, туризм виконує важливі соціальні функції: пізнавальну, рекреаційну, соціалізуючу, інформаційно-комунікативну, регулюючу, аксіологічну, дозвіллеву, задоволення соціокультурних та інших потреб тощо [63].

На розвиток туризму, туристичної привабливості впливає низка різноманітних соціальних факторів:

- зростання рівня матеріального добробуту громадян різних країн;
- популяризація туризму серед широких верств населення;
- прискорення соціальних і культурних процесів;
- прискорення процесу урбанізації;
- спрощення візового режиму;
- розвиток туристичних організацій;
- відновлення історико-культурної спадщини;
- вдосконалення туристичної інфраструктури;
- зростання серед населення потреб і попиту на туристично-рекреаційні послуги;
- можливість здійснювати роботу дистанційно;
- пошук оптимального балансу між дозвіллям і роботою;
- активізація паломницького та релігійного туризму;
- спрощення та зменшення імміграційних обмежень тощо [68, с.112-113].

Одним із важливих потенційних напрямків розвитку міжнародного туризму в Україні є природні рекреаційні зони та історико-культурні пам'ятки,

що у кожному регіоні мають своє величне минуле, національні традиції, звичаї, цікаві історії, захоплюючі легенди, унікальні рекреаційні ресурси [63].

На думку О. Liutak, О. Vaula основними факторами, що визначають привабливість туристичного регіону, є: транспортне забезпечення; приваблива природа та сприятливі кліматичні умови; відношення місцевих мешканців до відвідувачів; розвинута інфраструктура; доступна цінова політика; достатня кількість спортивно-оздоровчих та розважальних закладів; різноманітні історичні, культурні та етнографічні особливості (національний одяг, традиції, релігія, мова, освіта, архітектура, місцеві ремесла, живопис, музика, можливості для відпочинку, гастрономічні особливості тощо) [66, с.96].

S. Tsviliy, V. Ogloblina та ін. вказують, що на розвиток міжнародного туризму впливають як позитивні, так і негативні фактори. Насамперед вони пов'язані з політичною, правовою та соціально-економічною ситуацією в країні [71, с.954].

О. Литвин розкриває основні фактори, що здійснюють вплив на розвиток міжнародного ринку туристичних послуг. Вона зазначає, що їх можна поділити на два блоки – статичні і динамічні, зовнішні і внутрішні.

До статичних факторів відносять: географічні, природні, культурні та історичні особливості. Вони є незмінними у часі.

До географічних факторів розвитку туризму відносять: територіальну віддаленість країни; положення країни відносно важливих транспортних шляхів; віддаленість країни від місць воєнних конфліктів; положення країни відносно основних конкурентів з надання туристичних послуг.

До природно-кліматичних чинників належать: наявність гірських масивів, морів, лісів, річок, природних парків, мінеральних та лікувальних джерел, екологічно чистих зон для відновлення психологічних і фізичних сил людини. Важливе значення для туристів має м'який клімат, багатий рослинний та тваринний світ [15, с.41].

До економічних чинників розвитку міжнародного туризму відносять: рівень доходів населення, рівень забезпечення потреб туристичної галузі, рівень розвитку туристичної інфраструктури [1].

До динамічних (змінних) факторів науковці відносять: зміни вікової та гендерної структури населення країни; рівень зайнятості населення, рівень доходів громадян, що характеризує їх спроможність здійснювати туристичні подорожі.

Соціальні фактори характеризують структуру населення. Вони визначають співвідношення між заможними та бідними громадянами, кількість громадян з середнім рівнем добробуту. Крім того соціальні фактори характеризують динаміку зміни доходів громадян та визначають тенденції соціального розвитку держави.

Економічні фактори характеризують рівень споживання товарів і послуг. Економічні фактори безпосередньо впливають на можливості громадян здійснювати тривалі та частіші міжнародні туристичні подорожі, обирати різні туристичні напрямки проведення дозвілля.

Культурні фактори пов'язані із рівнем освіченості громадян. Вони впливають на підвищенням культурного рівня населення. Спонукають до подорожей з метою ознайомлення та вивчення історії і культури інших країн та народів.

Міжнародні фактори здійснюють вплив на туристичну політику держави. Вони сприяють, або навпаки стримують розвиток міжнародного туризму [27, с.98].

Розрізняють зовнішні та внутрішні фактори впливу на розвиток міжнародного туризму. Серед зовнішніх чинників зазвичай виділяють: політично-правові, економічні, соціально-демографічні, науково-технічні, екологічні.

Зовнішні фактори здійснюють вплив на розвиток міжнародного туризму шляхом:

- змін політичного та правового регулювання;

- позитивних соціальних змін;
- економічного розвитку;
- фінансової привабливості;
- технологічного прогресу;
- торгового розвитку;
- вдосконалення транспортної інфраструктури;
- забезпечення безпеки туристичних подорожей.

Внутрішні фактори:

- співвідношення наявного попиту і пропозиції;
- встановлення цільової спрямованості розвитку міжнародного туристичного ринку, в якому розвивається туристський продукт;
- перспективний розвиток туризму;
- впровадження інноваційних підходів в систему обслуговування міжнародних туристів;
- визначення сукупності стратегій, методів й інструментів для просування міжнародних туристичних послуг;
- розвиток приватного сектор туристичних послуг;
- індивідуалізація туристичних послуг.

Сучасний міжнародний туризм базується на високому рівні функціонування туристичної та транспортної інфраструктури, розвинутої сфери послуг та організації дозвілля. Головна увага приділяється забезпеченню безпеки туристичних подорожей, страхуванню туристів, наданню необхідної медичної допомоги. Правове регулювання туристичної сфери, захист прав споживачів туристичних послуг є головною вимогою міжнародних туристичних організацій до державних органів влади, що приймають туристів.

На розвиток туристичного ринку України впливає багато факторів. Ю. Петрушенко, Ф. Журавка та ін. [42] виділяють такі:

- природно-кліматичні;
- політичні;

- соціально-економічні;
- культурно-історичні.

Україна на світовому ринку туризму традиційно, по більшій мірі, є імпортером, ніж експортером туристичних послуг [19].

Міжнародний ринок туристичних послуг в Україні розвивається здебільшого з орієнтацією на виїзд. Вітчизняні туристичні фірми надають широкий спектр пропозицій для відпочинку, лікування, оздоровлення, здійснення історичних та культурних подорожей за кордоном. Кількість пропозицій для внутрішнього туризму значно менша. Лише через рік після початку російської воєнної агресії проти України туристичні фірми почали більше приділяти увагу розвитку внутрішнього туризму в Україні [40].

Узагальнюючи думки різних дослідників [1, 19, 40, 66, 71], можна зазначити, що в основі позитивного розвитку міжнародного туризму знаходяться такі чинники:

- 1) політична стабільність;
- 2) економічне зростання;
- 3) соціальний прогрес;
- 4) розширення обсягу ділових поїздок;
- 5) збільшення подорожей з пізнавальними цілями;
- 6) удосконалення транспортного сполучення;
- 7) зменшення витрат на туристичні подорожі;
- 8) збільшення кількості працівників і службовців у сфері міжнародного туризму;
- 9) підвищення матеріального і культурного рівня туристів;
- 10) розвиток культурних обмінів між країнами;
- 11) розширення міжнародних зв'язків між окремими країнами та регіонами;
- 12) розвиток сфери послуг;
- 13) розвиток конкуренції на ринку міжнародних перевезень;
- 14) технологічний прогрес;

- 15) удосконалення засобів зв'язку і телекомунікації;
- 16) вільна конвертація валюти різних країн;
- 17) спрощення прикордонних формальностей.

Отже, розвиток міжнародного туризму обумовлений впливом великої кількості чинників, що впливають на функціонування ринку туристичних послуг і вимагає більшої уваги зі сторони державних та регіональних органів влади, туристичних операторів та приватний підприємців у сфері послуг.

Висновки до першого розділу

Проаналізувавши наукові джерела та спеціальну літературу щодо проблеми розвитку міжнародного туризму нами були зроблені такі висновки:

1. Міжнародний туризм є одним із різновидів туризму, який включає поїздки осіб за межі кордонів країни постійного проживання з туристичною метою. Поняття «міжнародний туризм» туристичними організаціями та науковцями трактується по різному в залежності від функцій які він виконує.

2. Міжнародний туризм поєднує економічні, соціальні, культурні та екологічні аспекти. Він сприяє налагодженню комунікації, інтеграції, консолідації, солідаризації та взаєморозумінню між країнами.

3. В залежності від цілей, об'єктів відвідування та інших характерних ознак, виділяють різноманітні види туризму. За метою здійснення подорожі міжнародний туризм поділяють на: діловий; лікувально-оздоровчий; культурно-пізнавальний; рекреаційний; туризм з метою відпочинку та розваг; приватний; фестивальний; спортивний; релігійний; екологічний; пригодницький; екстремальний; молодіжний та туризм для людей старшого віку.

4. В основі розвитку міжнародного туризму знаходяться такі чинники: політична стабільність; економічне зростання; соціальний прогрес; розширення обсягу ділових поїздок та подорожей з пізнавальними цілями; удосконалення транспортного сполучення; зменшення витрат на туристичні

подорожі; збільшення кількості працівників і службовців у сфері міжнародного туризму; підвищення матеріального і культурного рівня туристів; розвиток міждержавних зв'язків і культурних обмінів між країнами; розширення міжнародних зв'язків між окремими регіонами; розвиток сфери послуг; конкуренція на ринку перевезень; технічний прогрес, розвиток галузі телекомунікації і зв'язку; вільна конвертація валюти різних країн; спрощення прикордонних формальностей.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2.1 Особливості організації міжнародного туризму в Україні

Глобальним явищем у світі є міжнародний туризм. Його значущість підтверджується кількістю людей, які працюють у даній галузі і становить понад двісті п'ятдесят мільйонів осіб. Саме, міжнародний туризм формує близько 10% валового внутрішнього продукту у світі.

Туризм сприяв соціально-економічному розвитку багатьох країнах світу. У понад 100 країнах туризм створює високий рівень зайнятості населення, сприяє місцевому, регіональному та державному міжнародної туристичної галузі[50].

Розвиток і привабливість туристичної галузі кожної країни залежить від багатьох факторів. Основними з них є: стабільна політична ситуація в країні; сприятлива політика розвитку туризму; географічне розташування; сприятливі кліматичні умови; цікаві історико-архітектурні пам'ятники; наявна сучасна туристична інфраструктура; широкий вибір туристичних послуг; відсутність складнощів в пересіченні кордонів; цінова доступність туристичних подорожей (Рис.2.1).

В сучасній Україні розвиток міжнародного туризму має свої характерні особливості, що відрізняються від загальних світових тенденцій.

Для розвитку в'їзного міжнародного туризму Україна має унікальні природні рекреаційні та лікувально-оздоровчі можливості. Загальна площа оздоровчо-рекреаційних територій України становить близько тринадцяти відсотків від загальної площі. За місцем розташування, кліматом та наявністю лікувально-оздоровчих ресурсів вони розподілені на сім територіальних регіонів, а саме: Подільський, Поліський, Карпатський, Причорноморський, Дністровський, Донецько-Приазовський та Кримський.

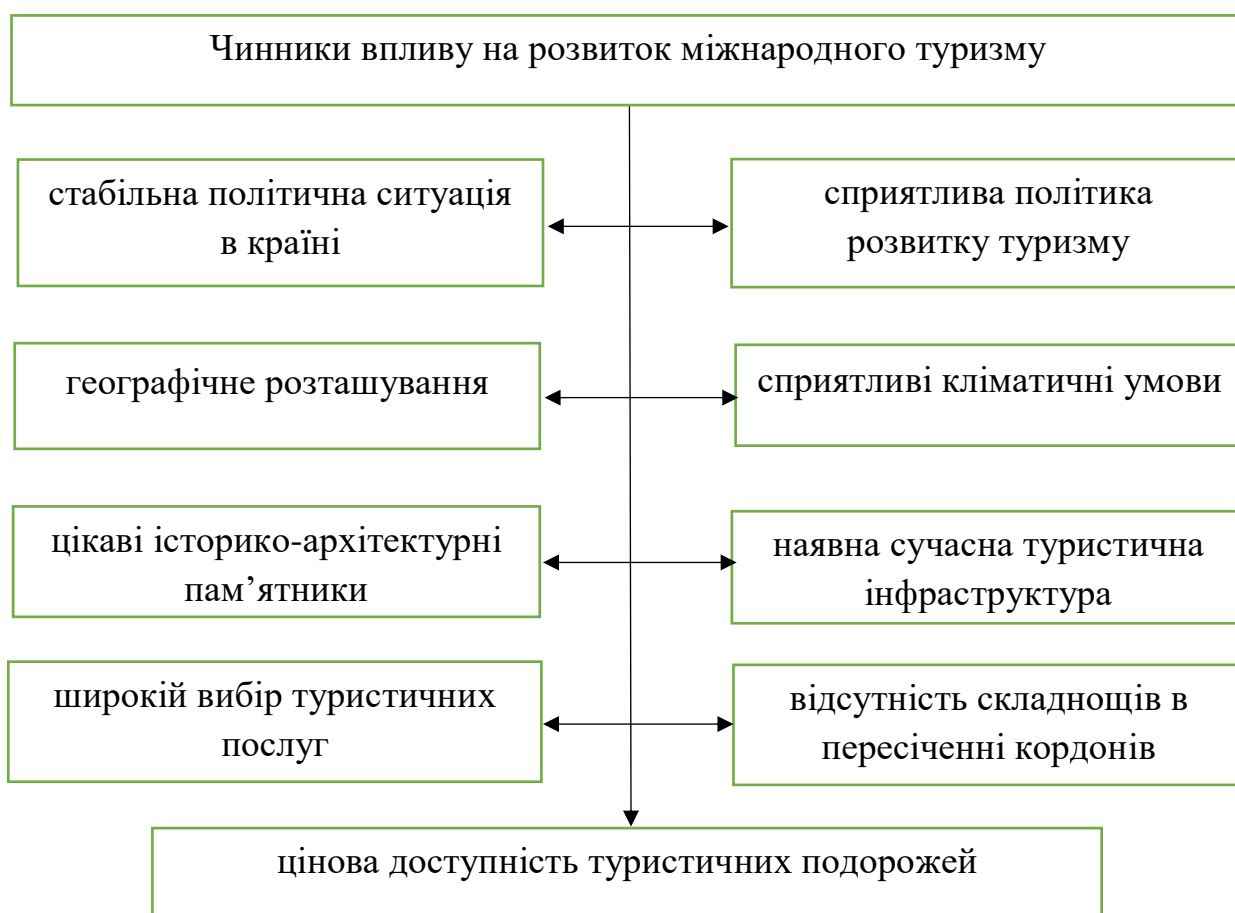

Рис. 2.1 Чинники, що впливають на розвиток міжнародного туризму

Майже в усіх регіональних центрах України є джерела лікувальних та мінеральних вод. На сході України велика кількість лікувально-оздоровчих джерел сульфатно-натрієвих вод зосереджена у Луганській області, в центрі України у Дніпропетровській, Полтавській, Черкаській та Київській областях, а на заході України – це відомі та найбільш відвідувані туристами регіони Закарпатської та Львівської областей. Також, в Україні зосереджені значні запаси лікувальних грязей, які використовуються в лікувально-оздоровчих цілях та приваблюють туристів. Поклади лікувальних грязей в Україні зосереджені у містах Моршині, Немирові, Бердянську, Куяльнику, Миргороді та Хаджибейську. На даний час частина грязьових курортів є недоступною для туристів у зв'язку з воєнними діями на території України.

Природній потенціал України складають:

- території історично-культурного призначення – пам'ятки архітектури, мости, заповідники тощо;
- лікувально-оздоровчі ресурси – мінеральні води та лікувальні грязі;
- національні природні парки – національний парк «Подільські Товтри», Карпатський національний парк, Шацький національний парк, тощо;
- рекреаційні місцевості – зони лісів та гір, приморські регіони.

Важливе місце у розвитку міжнародного туризму в Україні займає група туристичних об'єктів історично-культурного призначення, а саме пам'ятки історії, археології та архітектури, об'єкти культурної спадщини України та Світової спадщини Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури в Україні. Їх кількість на території України становить близько п'ятдесяти тисяч об'єктів [71]. Дані об'єкти розміщені у Львівській, Київській, Тернопільській, Полтавській областях та Автономній Республіці Крим і є засобом задоволення пізнавально-культурних потреб туристів.

Також, туризм є засобом соціальної та психологічної реабілітації. В Україні зосереджений значний потенціал для даного виду відновлення, а саме: курортні ліси, рекреаційні парки, чудові краєвиди, квіткові насадження, музеї та храми, які сприяють більш швидкій реабілітації, переключенню та розслабленню, що позитивно впливає на емоційний та психологічний стан подорожуючих [9].

В Україні є достатня кількість автомобільних доріг, які сполучують обласні та районні центри. Крім того популярним серед туристів та місцевих жителів є залізничний транспорт. Україна має достатньо широку мережу для сполучення залізницею. Авіаційні перевезення спрямовані в основному для здійснення міжнародних туристичних подорожей. Основні напрямки це Туреччина, Єгипет, Кіпр, Об'єднані Арабські Емірати. Головною проблемою транспортного сполучення в Україні є низька якість автомобільних доріг. Транспортна мережа автомобільних доріг лише частково відповідає міжнародним стандартам. Незважаючи на існуючі проблеми залізничний, автомобільний та авіаційний транспорт можуть мають резервні можливості до

забезпечення перевезення більшої кількості туристів. Транспортні фірми, що здійснюють туристичні перевезення, забезпечені сучасними комфортними автобусами. Вони спроможні доставляти групи туристів в різні регіони комфортно, швидко з дотримання заходів безпеки. Збільшення туристичного потоку безпосередньо впливає на розвиток транспортного сполучення в Україні.

Вдосконалення системи транспортного сполучення, покращення її комфорту та безпеки є однією з важливих складових для розвитку в'їзного міжнародного туризму в Україні.

Однією з особливостей організації виїзного міжнародного туризму в Україні була сезонність організації туристичних подорожей. Українські туроператори успішно організовували туристичні подорожі в літку до Болгарії, Кіпру, Туреччини. В зиму популярними напрямками були подорожі до Єгипту, Об'єднаних Арабських Еміратів, Занзібару. Туристичні подорожі до країн Західної Європи були популярним протягом всього року. Специфікою в роботі туристичних операторів України в довоєнний період було те, що рівень виїзного міжнародного туризму більш ніж у два рази перевищував рівень в'їзного туризму.

Головною проблемою розвитку міжнародного та внутрішнього туризму в Україні в сучасний період є нестабільна, безпекова воєнна ситуація. Окупація Кримського півострова, захват частини Луганської та Донецької областей у 2014 році, а з 2022 року повномасштабне вторгнення російських військ на територію України привело до занепаду міжнародного туризму. В світі почав формуватися імідж України як небезпечної країни для здійснення подорожей. З початком війни були скасовані всі міжнародні перевезення та відмінені всі туристичні подорожі.

Як зазначає О. Горшечник, «війна в Україні відлякує потенційних іноземних туристів, для яких відчуття безпеки є ключовим фактором при виборі місця відпочинку». Згідно з Глобальним індексом миролюбності (Global Peace Index), який оцінює рівень безпеки в країнах світу, у 2021 році

Україна посідала 142 місце зі 163 держав [10]. Необхідно зазначити, що в той період ще не відбулось повномасштабного вторгнення російських військ на територію України. Отже, станом на 2024 рік рівень безпеки проведення туристичних подорожей в Україні став ще нижчим.

Серед інших проблем розвитку міжнародного туризму в Україні можна виділити такі:

- низький рівень розвитку туристичної інфраструктури;
- якість сервісу та кваліфікація персоналу не відповідають міжнародним стандартам надання туристичних послуг;
- низький рівень маркетингової та іміджевої політики щодо привабливості України на міжнародній арені туристичних послуг;
- недостатній рівень розвитку транспортної інфраструктури, яка не відповідає міжнародним стандартам;
- низький рівень державної підтримки розвитку туризму;
- складності в пересиченні державного кордону як українців так і громадян іноземних держав.

Воєнні дії на території України привели до руйнування системи розвитку міжнародного туризму. На теперішній час повністю відсутній в'їзний міжнародний туризм [70]. І хоча іноземні офіційні делегації, кореспонденти та волонтери відвідують об'єкти воєнних руйнувань їхні подорожі не є міжнародним туризмом, оскільки основна мета їх перебування в Україні не являються туристичні подорожі.

В сучасній Україні міжнародний туристичний ринок розвивається з орієнтацією на виїзд. Переважна кількість діючих туристичних операторів займаються відправленням своїх співвітчизників в туристичні подорожі за кордон, і лише незначна їх частина намагається працювати на залучення іноземних туристів в Україну [74].

2.2 Вплив карантинних обмежень Covid-19 на розвиток міжнародного туризму в світі та в Україні

Поширення пандемії коронавірусу та проти епідеміологічні заходи, які запроваджувала Всесвітня організація охорони здоров'я, привели до глибочайшої економічної кризи туристичної сфери. Упродовж тривалого часу в багатьох країнах підтримувався режим самоізоляції, закрились кордони, зупинилося авіаційне та залізничне сполучення [34]. Уперше за останні вісімдесят років туристична індустрія відчула таку важку кризу. Міжнародний та внутрішній туристичний ринок України зіштовхнувся з глобальними проблемами організації туристичних подорожей, що поставило функціонування галузі на межі виживання [2].

Ф. Журавка, Г. Філатова, Ю. Галинська, І. Ярова зазначають, що до початку епідемії COVID-19 Україна за складовими індексу туристичної конкурентоспроможності (Tourism Competitiveness Index (ТТСІ)) у 2019 році входила до числа країн з низьким рівнем безпеки, посідаючи 107 місце. Відповідно до загального індексу туристичної конкурентоспроможності в рейтингу зі 140 країн Україна посідала 78 місце [16, с.105-107].

В умовах глобальної нестабільної епідеміологічної ситуації ринок міжнародних туристичних послуг опинився в критичному стані. Україна почала втрачати свої позиції у міжнародному рейтингу привабливості туристичних подорожей.

За свідченням О. Фастовець «спалах пандемії COVID-19, що відбувся в Україні у 2020-2021 роках обумовив значне падіння туристичного попиту. Кількість міжнародних туристів в світі зменшилась на один мільярд людей. У порівнянні з показниками 2019 року туристичний потік зменшився на сімдесят три відсотки» [56].

Д. Тюріна вказує, що «загострення епідеміологічної ситуації в світі під час пандемії COVID-19 призвело до різкого скорочення попиту на туристичні послуги, введення жорстких санітарних обмежень на відвідування

туристичних дестинацій, а також до обмеження функціонування підприємств сфери розваг і відпочинку, громадського транспорту, сфери гостинно-ресторанного бізнесу [54].

У звіті Всесвітньої туристичної організації «COVID-19 та туризм у 2020 році» наголошується, що станом на кінець 2020 року міжнародна туристична галузь опинилась у глибокій кризі. Рівень туристичних перевезень становив показників тридцяти різної давнини. Крім того у звіті доведені втрати туристичної галузі від пандемії. Серед великої кількості показників, на нашу думку можна виділити такі:

- орієнтовні втрати світового ВВП перевищили два трильйона доларів США;
- під загрозою втрати роботи опинилось 100-120 мільйонів працівників сфери туризму;
- міжнародні туристичні подорожі у світі скоротились на 73,9 %.

Таким чином, за визначенням експертів, пандемія COVID-19 у сфері туризму створила безпрецедентну кризу, яка за своїм масштабом не має аналогів. За даними Всесвітньої організації туризму ООН, на відновлення втрат туристичної галузі потребується до семи років повільного зростання міжнародних туристичних перевезень [16].

Ключовими позиціями заходів забезпечення протиепідеміологічної стійкості країн світу та повноцінного відновлення функціонування туристичної сфери, було забезпечення урядами країн досягнення оптимального балансу між економічними інтересами туристичних фірм та захистом споживачів туристичних послуг з погляду на безпеку пандемії COVID-19 та охорону здоров'я як туристів так й працівників сфери обслуговування [34].

У своїх дослідженнях С. Баженова, Ю. Пологовська, М. Бикова доводять, що в Україні під час пандемії Covid-19 через карантинні обмеження, зокрема, закриття державних кордонів та заборону пересування громадян, найбільше постраждала саме туристична галузь. Авторами було

проаналізовано міжнародну та вітчизняну туристичну діяльність за період 2015-2019 рр. Встановлено, що до кризи, викликаною Covid-19, спостерігалась стійка позитивна тенденція розвитку міжнародного та внутрішнього туризму.. Авторами було з'ясовано, що в Україні за 2020 рік падіння доходів від діяльності туристичних фірм скоротилось на вісімдесят відсотків у порівнянні з 2019 роком [3, с.174]. Падіння прибутків туристичної галузі скоротилось на шістдесят мільярдів гривен.

За показниками Державного агентства розвитку туризму сума надходжень до місцевих бюджетів становила лише 130,6 млн. грн. Найкращі показники були у місті Київ, де прибутки становили 34,7 млн. грн. [2].

За показниками Державної прикордонної служби України, у 2020 році Україну відвідало 3,4 млн. чоловік (у 2019 році показник був на рівні 13,6 млн. чоловік). З літа 2021 року почалось поступове оживлення туристичної галузі України. Кількість іноземних громадян, що відвідали Україну збільшилась на 26,3 %, а туристів з України збільшилась на 30,7 %.

Динаміка розвитку міжнародного туризму в Україні у 2019-2021 рр., представлена у Таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 Динаміка показників розвитку міжнародного туризму в Україні у 2019-2021 рр.

Кількість туристів, обслугованих туроператорами (тис. осіб)	2019	2020	2021
Загальна кількість туристів	6132,1	1255,9	2248,1
В'їзні (іноземні) туристи	1060,9	86,6	150,3
Виїзні туристи	5071,2	1169,3	2097,8

Аналіз динаміки показників розвитку міжнародного туризму в Україні у 2019-2021 рр. засвідчує, що карантинні обмеження у зв'язку з поширення

пандемії COVID-19 привели до різкого зниження рівня міжнародного туризму. Загальна кількість туристів у 2020 році зменшилась майже у п'ять разів, а кількість в'їзних туристів у дванадцять разів. Необхідно відмітити, що впроваджені проти епідеміологічні заходи у 2021 році почали давати позитивний ефект, що позначилось на можливості відновлення міжнародних туристичних подорожей. Вже в липні 2021 року міжнародний туристичний потік почав зростати у порівнянні з попередніми місяцями.

Загалом у 2021 році міжнародний туризм в Україні почав поступове відновлення. Загальна кількість туристів у порівнянні з 2020 роком зросла майже у два рази, відповідно й кількість в'їзних туристів зросла також у два рази (див. Табл.2.1).

З поширенням пандемії COVID-19 та впровадженням карантинних обмежень були суттєво обмежені можливості громадян здійснювати туристичні подорожі, зокрема й для лікувально-оздоровчої мети. Безумовно, це вплинуло на стан здоров'я людей, які потребували регулярної профілактичної та лікувально-оздоровчої допомоги, а також на уповільнення розвитку туристичної інфраструктури лікувально-оздоровчого закладів в Україні та розвитку міжнародного туризму.

2.3 Міжнародний туризм в Україні в період дії воєнного стану

Туристична галузь України є найбільш постраждалою в наслідок розповсюдження пандемії COVID-19 та початку воєнних дій. В період пандемії коронавірусу були запроваджені протиепідеміологічні заходи щодо розповсюдження захворювання, а саме: кордони України були закриті для в'їзду та виїзду, в'їзд та виїзд з держави був дозволений за наявності щеплення відповідного зразка, а також обов'язковою умовою для виїзду з держави була здача аналізу на наявність захворювання COVID-19, що обмежувало споживачів туристичних послуг. З початком війни в Україні відбувся повний блейкаут туристичної галузі, в'їзд та виїзд громадянам України з туристичною

метою був заборонений. У цей складний період для нашої держави туристична галузь опинилась у скрутному становищі, на межі виживання в умовах воєнних дій, а саме:

- напружений психологічний стан населення країни;
- неможливість в'їзного, виїзного та ділового туризму;
- складне економічне становище;
- відбувалася втрата туристичних ресурсів держави [17].

Відбувалися лише процеси міграції населення України за кордон з метою збереження життя. Проте і за таких умов туристична галузь в Україні не припиняла своє функціонування, відбулась переорієнтація напрямків діяльності з урахуванням умов воєнного стану. Міжнародний туризм переорієнтувався на надання волонтерської допомоги армії України, біженцям та постраждалим від війни [6].

Туристичні підприємства України перенаправили свою діяльність на:

- допомогу біженцям з гарячих точок України, тобто надавали їм допомогу в виїзді з місць ведення активних боєвих дій та небезпечних місць проживання, розміщення їх в готелях та туристичних комплексах в Україні та за кордоном;
- перевезення та доставка гуманітарних вантажів цивільним та військовим: ліки, засоби гігієни, продукти харчування, одяг тощо.

Також, варто відзначити, що ті трансформації, яких зазнала туристична галузь України у воєнних умовах, виокремились у характерні особливості туристичної сфери воєнної доби, а саме:

- менеджмент туристичного бізнесу зосередився на волонтерській діяльності та перетворенні туристичних центрів діяльності на гуманітарні штаби допомоги;
- неможливість проведення пішохідних та пляжних турів у південних регіонах країни через наявність замінування.
- підвищений запит щодо наявності бомбосховищ або інших захисних споруд на туристичному маршруті;

- мінімізація маршрутів поблизу державних, військових та стратегічних об'єктів, які є ціллю для нанесення ракетно-бомбових ударів.

Загалом, з початком військової агресії росіяни вчинили по відношенню до українського народу, української культурної спадщини та української держави загалом понад п'ятсот злочинів і ця цифра не є кінцевою так, як воєнні дії ще тривають і по сьогоднішній день. Для військових країни агресора, виходячи з руйнувань і злочинів, які вони чинять святого немає нічого. Вони руйнують історичну і культурну спадщину нашої держави; об'єкти, які знаходяться під охороною ЮНЕСКО; життєво необхідні об'єкти інфраструктури. Дані руйнування географічно охоплюють майже всю територію України [6].

За оцінками експертів туристичної галузі України за два з половиною роки війни наша держава зазнала втрат, які склали понад п'ять мільярдів доларів США, що становить приблизно півтора відсотки внутрішнього валового продукту країни, третину надходжень від туристичної галузі втратив і бюджет України[7].

Також з'ясовано, що однієї з основних проблем, які створила війна у туристичній галузі України є руйнування об'єктів готельно-ресторанного бізнесу. Велика кількість даних об'єктів була змушена передислокуватися з окупованих територій, територій ведення активних бойових дій або припинити свою діяльність взагалі. Наслідки удару російської ракети по готелю «Україна» в місті Чернігів показані на Рис. 2.2.

Як зазначає, С. Баженова, у своїй праці з початком воєнної агресії в Одеській, Миколаївській та Херсонській областях були зачинені оздоровчо-рекреаційні заклади; значних руйнувань зазнала інфраструктура курортів на узбережжі Чорного та Азовського морів; окуповано такі природні туристичні локації як: заповідник Асканія Нова, Олешківські піски, Кінборська коса, Рожеві солені озера, частково Скіфський курган та інші; заміновані прикордонні райони України з Білорусією, що робить неможливим відпочинок на озерах Волині і річках Прип'ять та Стохід [3, с.169].

Рис.2.2 Наслідки удару російської ракети по готелю «Україна» в місті Чернігів

Згідно висновків експертів Європейської туристичної компанії воєнна агресія росії проти України суттєво вплинула на авіасполучення з країнами Європи. Небо нашої держави вже близько трьох років від початку повномасштабного вторгнення повністю закрито для польотів цивільної авіації. Заборона польотів над територією України спонукала туристичних операторів шукати альтернативні туристичні шляхи. Авіап перевезення українських туристів під час війни здійснюється через такі країни Євросоюзу, як Молдова, Польща, Словенія, Латвія, Чехія, Фінляндія тощо.

О. Фастовець стверджує, що в умовах війни існує великий фактор небезпеки, аеропорти в Києві та Львові неможливо відкрити оскільки росія все ще обстрілює дані регіони, тобто вбачає в них потенційну ціль [56].

Нажахані початком війни українці масово покидали рідну державу і шукали прихистку у сусідніх мирних країнах, а саме: Болгарії, Польщі, Чехії та країнах Прибалтики. Щоб полегшити міграцію українського населення створювались спеціальні евакуаційні рейси. Сусідні країни надали можливість

проживати безкоштовно в родинях, гуртожитках, хостелах і готелях переселенцям з України та забезпечили їх мінімальним соціальним пакетом.

На сьогоднішній день на території України цілковито безпечних регіонів немає. Війна, яка триває в державі негативно впливає на туристичну галузь, її привабливість щодо відвідування споживачами туристичних послуг. Іноземні туристи остерігаються подорожувати до України через небезпеку викликану війною: страх втратити найцінніше, що є у людини – це її життя, психо-емоційну атмосферу в державі, повітряні тривоги, щоденні артилерійські та ракетно-бомбові удари, запуски безпілотних літаючих апаратів тощо. За таких умов іноземні туристи не впевнені, що матимуть можливість безпечно покинути територію України [24].

Державне Агенство Розвитку Туризму для сміливих іноземних туристів, які наважились і приїхали насолодитись українськими краєвидами, відпочити в рекреаційних зонах, доторкнутися до душі українського народу – наших звичаїв та традицій радить враховувати наявну чинну комендантську годину, яка діє в Україні і пересвідчитися в наявності укриттів та бомбосховищ на територіях їх відпочинку, проживання та маршрутах подорожей [17].

К. Сторожук відмічає, що поблизу критичної та стратегічної інфраструктури, військових об'єктів заборонено проведення екскурсій, походів та сплавів. Також заборонено відвідувати туристичні зони поблизу кордонів із росією та Білорусією. Пляжний відпочинок на узбережжі Чорного та Азовського морів теж пов'язаний з небезпекою, а саме замінуванням та ракетними обстрілами [50].

Попри всі труднощі, які постали перед Україною, свій туристичний потенціал вона і надалі продовжує просувати на міжнародному ринку туристичних послуг. У Франкфурті в травні 2022 року на виставці Worldwide Exhibition for Incentive Travel, Meetings and Events було презентовано концепцію відновлення туризму «Сміливі подорожі» в Україні. (Рис. 2.3). У даній концепції Україна представлена, як країна незламних людей, яку

закликають відвідати іноземних туристів, щоб на власні очі побачити наслідки війни, відчутти силу і міць українців та підтримати економіку країни [10].

Рис 2.3 Україна на міжнародному форумі туризму IMEX Frankfurt

В червні 2023 року Україна на засіданні Європейської Комісії Всесвітньої туристичної організації отримала право очолити чергове засідання, що в свою чергу засвідчило про визнання ролі України в міжнародній туристичній сфері. На даному засіданні було висвітлено програму розвитку нашої держави на 2024-2025 роки. Також Visit Ukraine разом з партнерами запустили проєкт, який направлений залучити іноземних туристів до подорожей в деокуповані та прифронтові регіони України. І кожен з них може стати волонтером та зробити свій внесок в перемогу України. Такі подорожі туристів отримали назву донат-тури.

Міністерство відновлення України та Mastercard в червні 2024 року у Берліні підписали Меморандум про взаєморозуміння з метою створення умов для майбутнього відновлення туристичної галузі та розвитку туристичного потенціалу України, у якому передбачається: аналіз популярних туристичних напрямків України та впровадження ефективної туристичної стратегії;

сприяння щодо залучення інвестицій у розвиток туристичної галузі та просування українських туристичних напрямків на внутрішньому та міжнародному рівнях. Також у березні 2024 року між компанією Mastercard та Міжнародним аеропортом «Бориспіль» був підписаний Меморандум про співпрацю, який передбачає забезпечення високого рівня сервісу для пасажирів аеропорту після відновлення польотів, як тільки дозволить безпекова ситуація в Україні [61, 76].

Незважаючи на скрутну ситуацію в охопленій війною країні, міжнародний в'їзний туризм в Україні продовжує функціонувати. В Україні почав відроджуватися бізнес-туризм у вигляді конференцій, тренінгів, семінарів тощо. Нова реальність воєнного стану диктує й нові запити від гостей: найперше їх цікавить наявність бомбосховищ у закладах гостинності, генераторів, а вже потім інших сервісів та опцій. Іноземні туристи, що відвідують України під час війни, готові до скромнішого, ніж зазвичай, рівня сервісу.

М. Мадейський вказує на велику кількість туристів із Польщі, які хочуть відвідати українські міста незважаючи на воєнний стан. Більшість з них переважно обирають західні регіони України, які є відносно спокійними і розташовані зовсім недалеко до кордонів з Польщею. Туристичні фірми Польщі пропонують такі організовані тури до України, як: одноденна подорож до Львову та Ужгороду за 150 злотих або дводенна (з проживанням) до Львову та мінеральних джерел Закарпаття за 450 злотих. Дводенна подорож передбачає: візит до Львову, зупинку у місцевому готелі «Жорж», екскурсію до пам'ятника Адаму Міцкевичу, а також відвідування Львівської опери, або відвідування міста Ужгород та мінеральних джерел Закарпаття [67].

Словацька туристична агенція XТours пропонує, поїздки у кілька місць України, які стали відомими на першому етапі повномасштабного вторгнення: Буча, Ірпінь, Гостомель і Київ. Ціна такої подорожі від 250 євро, а її зміст – відвідування місць ведення активних бойових дій, огляд наслідків російського вторгнення на територію України, можливість спілкування з місцевим

населенням та екскурсії з англомовним гідом. Компанія запевняє в безпеці маршрутів та спрямуванні доходів на гуманітарну допомогу.

Міжнародний туризм в Україні поступово адаптується до умов війни і перелаштовується на інші формати. Прикладом є активізація розвитку релігійного туризму в місті Умань. Не зважаючи на активні бойові дії та безпеку туристичних подорожей у 2022 році паломники хасиди прибули до України на свято Рош га-Шана. Відомо про 23 тисячі паломників, які відвідали місто Умань, що вдвічі перевищило очікування місцевих органів влади. У 2023 році кількість паломників становила понад 37 тисяч чоловік, у 2024 році прибуло більше 30 тисяч туристів. Зменшення кількості туристів у 2024 році пов'язано лише з тим, що понад 14 тисяч прочан-хасидів, бажаючих відвідати Україну на свято Рош га-Шана, не змогли дістатися Умані через масований обстріл Ізраїлю Іраном, що привело до закриття повітряного простору та скасування авіарейсів. Для повного розуміння ситуації можна провести порівняння з попередніми роками. А. Нагірняк зазначає, що під час пандемії коронавірусу в 2020 році на свято Рош га-Шана прибуло дві тисячі паломників, а у 2021 році – тридцять тисяч паломників [36]. Тобто не зважаючи на ведення бойових дій на території України кількість паломників з кожним роком зростає.

У зв'язку з воєнними діями міжнародний туризм набув певної специфіки, пов'язаної з безпекою іноземних громадян. Планування туристичних маршрутів відбувається з урахуванням наявності бомбосховищ та зважаючи на обмеження у пересуванні під час дії комендантської години а також з дотриманням заборони відвідування окремих регіонів України.

Висновки до другого розділу

Проаналізувавши сучасний стан розвитку міжнародного туризму в Україні, нами зроблені такі висновки:

1. Для розвитку міжнародного туризму Україна має унікальні природні рекреаційні, лікувально-оздоровчі можливості; пам'ятки культури, історії та археології, національні етнографічні особливості; розвинуту транспорту та готельну інфраструктуру.

2. Значні труднощі для здійснення міжнародних туристичних подорожей в Україні завдала пандемія COVID-19. Карантинні обмеження привели до різкого зниження рівня міжнародного туризму. Загальна кількість туристів у 2020 році зменшилась майже у п'ять разів, а кількість в'їзних туристів у дванадцять разів. Ринок міжнародних туристичних послуг в Україні опинився в критичному стані.

3. Головною проблемою розвитку ринку міжнародних туристичних подорожей по території України в сучасний період є нестабільна, безпекова воєнна ситуація. Серед інших проблем можна виокремити: недостатній рівень розвитку сфери обслуговування міжнародних туристів; низька поінформованість іноземних туристів про туристичні можливості України; складність візових процедур; труднощі в пересиченні державного кордону України; невідповідність міжнародним стандартам сервісу; брак державної підтримки галузі.

4. Після подолання проблем пов'язаних з карантинними обмеженнями від коронавірусу і поступового відновлення галузі туризму повномасштабне вторгнення росії в Україну завдало нищівного удару по міжнародному туристичному бізнесу. Перед туристичною індустрією України постала проблема не розвитку, а виживання в умовах війни. З початком війни туристичні підприємства України спрямували свою діяльність на надання гуманітарної допомоги біженцям та постраждалим, доставку необхідних гуманітарних вантажів та спеціального обладнання, надісланих різними країнами світу.

5. Міжнародний туризм в Україні поступово адаптується до умов війни. З'являються пропозиції іноземних туристичних компаній відвідувати відносно спокійні райони України з дотриманням заходів безпеки. Планування

туристичних маршрутів відбувається з урахуванням наявності бомбосховищ та зважаючи на обмеження у пересуванні під час дії комендантської години. Прикладом активізації міжнародного туризму є збільшення паломників, які прибувають до України на свято Рош га-Шана. У 2023 році кількість паломників становила понад 37 тис. чоловік, що перевищала всі попередні роки.

РОЗДІЛ 3.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

3.1 Міжнародний досвід відновлення туризму після воєнних конфліктів

Аналізуючи різні погляди науковців щодо відбудови сфери туризму в післявоєнний період, дослідники наголошують, що відбудова туристичної сфери України залишається не до кінця розкритою. Війна ще не закінчена. І сьогодні досить важко спрогнозувати реальні стартові позиції української економіки та сфери туризму після завершення війни [25]. Проблема швидкого відновлення сфери туризму, вимагає необхідності виокремити основні тенденції та потенційні напрямки його розвитку в післявоєнний період. Тому, на нашу думку, доцільним буде вивчення позитивного зарубіжного досвіду відновлення внутрішнього і міжнародного туризму у післявоєнний період за останні тридцять років.

В світовій практиці є багато прикладів, коли після масштабних воєнних конфліктів країни відновлювали туристичну галузь на новому, більш високому, рівні сервісного обслуговування. Розвиток внутрішнього туризму спонукав туроператорів до розвитку міжнародного туризму. Туристичні фірми виходили на міжнародний ринок з якісно новими пропозиціями, більш цікавими для іноземних туристів. Розглянемо деякі приклади успішного відновлення туристичної галузі у післявоєнний період.

Після завершення воєнного конфлікту на Балканах і появі нової держави Боснія та Герцеговина в ній почав стрімко розвиватись міжнародний туризм. Будучи переважно гірською країною, з обмеженими туристичними можливостями та не маючи виходу до морів, Боснія та Герцеговина почала активно просувати свої гірськолижні курорти для відпочинку туристів з Європи.

Завдяки продуманій туристичній політиці, зниженню цін на сервісне обслуговування з одночасним підняттям його рівня туристичним операторам вдалося збільшити кількість іноземних туристів [8]. За офіційними даними, щорічний приріст туристичних потоків до країни становив до 24%. Вже у 2010 році місто Сараєво за визначення путівника «Lonely Planet» увійшло у десятку найкращих міст для відвідування іноземних туристів.

У 2019 році кількість іноземних туристів, що відвідали Боснію та Герцеговину становила майже два мільйони осіб, що на 23,6% більше у порівнянні з 2018 роком. Вклад міжнародного туризму в економіку Боснії та Герцеговини перевищує 10 %. Станом на сьогодні у Боснії та Герцеговині спостерігається поява нових готелів та розвиток туристичної інфраструктури, розбудова існуючих напрямків обслуговування іноземних туристів і як наслідок стабільний зріст прибутків [25].

Прикладом успішного післявоєнного відновлення туристичної галузі можна вважати Хорватію. Війна на Балканському півострові у середини 1990-х років фактично знищила туризм у цій країні. По завершенні війни Хорватія розпочала активну піар кампанію, постійно презентуючи нові туристичні продукти (не відомі туристичні куточки, місця відпочинку та рекреації, зокрема, на островах Адріатичного моря). Хорватія популяризує древні монастирі й собори, руїни античності, історичні та археологічні музеї в містах Загребі, Ровіні, Поречі та Спліті. Місто Дубровник зараховане до спадщини ЮНЕСКО та входить до трійки найкрасивіших місць Європи. Хорватія поширює можливості та пропозиції туристам зайнятись дайвінгом та морськими видами спорту, адже чисте море та клімат цьому сприяють. Хорватію визнають однією з найбільш екологічно чистих країн у цілому світі. Туристичні фірми постійно працюють над удосконалюванням рівня сервісного обслуговування та пропонують відпочинок від шикарних прибережних курортів до диких, бурхливих національних парків. Значна увага приділяється розвитку бюджетних авіаліній; максимальному використанню природних ресурсів з одночасним проведенням заходів зі збереження

екологічних показників; звільнення підприємств туристичної галузі від сплати ПДВ; установленню тотального контролю за якістю туристичних послуг; створенню нових туристичних маршрутів; інвестування у відбудову туристичної інфраструктури [37].

Досить скоро до країни повернулись туристи, які раніше відпочивали лише на грецьких островах. Розвиток сфери обслуговування туристів та високій рівень екологічності та чистоти пляжів Хорватії дозволив їм отримати «голубі прапори», які свідчать про високій рівень чистоти морської води та високий рівень екологічності. Іноземні видання все частіше стали звертати увагу на рівень сервісу та можливості відпочинку міжнародних туристів в Хорватії.

Успішний розвиток туристичної галузі істотно вплинув на економіку Хорватії. На теперішній час щороку Хорватію відвідують біля десяти мільйонів туристів. Сфера обслуговування іноземних туристів приносить дохід у ВВП Хорватії у розмірі 15 %. Безумовно, хорватська модель розвитку повоєнного туризму потребує докладного вивчення й упровадження на теренах України [35].

Привертає увагу досвід повоєнного відновлення туристичної галузі в Республіки Кіпр. Після завершення грецько-турецького етнічного конфлікту, Кіпр зумів стати однією з найпопулярніших туристичних локацій. Модель розвитку міжнародного туризму в Республіки Кіпр включала активну рекламну компанію з визначення переваг туризму на острові, державну підтримку галузі на всіх рівнях, зменшення податків, цінову доступність туристичних подорожей до широкого кола громадян Європи, постійний розвиток сервісного обслуговування туристів. Впроваджена модель розвитку туризму на Кіпрі виявилась гнучкою і здатною до викликів глобальних потрясінь та зміни кон'юнктури ринку. Незважаючи на втрату російських туристів в зв'язку з впровадженням санкцій, Кіпр у 2023 році прийняв понад 3,8 мільйона туристів. Доходи від міжнародного туризму перевищили 2,8

мільярди євро, що на 22,6% більше ніж у 2022 році. Сьогодні туризм складає значну частину економіки Кіпру – біля 18% [28].

В сучасних умовах воєнних конфліктів в Україні та Ізраїлі та втрати значної кількості туристів з цих регіонів а також подальшої невизначеності розвитку цих конфліктів, Кіпр продовжує покладатись на туризм як на економічну основу розвитку держави. Туристична індустрія острова продемонструвала стійкість завдяки швидкому переорієнтуванню на нові ринки та гнучкому реагуванню на глобальні потрясіння в світі.

Ізраїль має свій, відмінний від інших держав, унікальний досвід розвитку туризму. Його унікальність полягає в тому, що Ізраїль перебуває у стані постійного воєнного конфлікту з Палестиною, водночас зберігаючи, високий міжнародний туристичний статус. Ізраїльський туризм цікавий тим, що він адаптувався до тривалого військового конфлікту.

Ізраїль відомий у всьому світі як цент паломницького туризму. Крім того Ізраїль має велику кількість історичних та місць для проведення пізнавальних туристичних подорожей.

Водночас в Ізраїлі є неповторний, унікальний природний потенціал, який забезпечує відпочинок туристів з метою лікування, оздоровлення та рекреації. Особливу увагу туристів приволікають лікувальні грязі на Мертвому морі та гарячі мінеральні джерела на озері Кінерет.

Особливе місце у туристичній сфері Ізраїлю займає медичний туризм. Високий рівень розвитку медицини спонукає туристів зі всього світу відвідувати медичні заклади Ізраїлю з метою проходження всебічного обстеження та лікування. За даними Міжнародного центру досліджень охорони здоров'я (IHRC), Ізраїль займає 3 місце за якістю медичного сервісу для іноземних пацієнтів [8].

Таким чином, різнобічна спрямованість туристичного сервісу Ізраїлю дозволяє щорічно вносити більше 5% до ВВП країни, а в сфері обслуговування туристів задіяти 6% населення. Необхідно зазначити, що сфера туризму Ізраїлю може мати ще більш вагомні результати, але саме воєнні дії та суворі

правила пересічення кордону не дозволяють частині туристів відвідувати країну.

Дослідивши особливості розвитку туризму Ізраїлю О. Фастовець робить висновок, що «активному відновленню сфери туризму в Ізраїлі сприяє відомий у всьому світу унікальний туристичний потенціал. Підтримка на державному рівні необхідності розвитку міжнародного туризму, цілеспрямоване впровадження інноваційних проектів, розбудова наявної інфраструктури, сприяє розвитку туристичної галузі Ізраїлю незважаючи на постійні воєнні конфлікти» [57].

Цікавим є досвід розвитку туризму в Грузії. Після завершення російсько-грузинської війни (2008–2009 рр.) міжнародне туристичне співтовариство характеризувало Грузію як небезпечний і нестабільний туристичний напрямок. Туристичні сайти та посольства різних країн світу застерігали від поїздок до Грузії. Перед країною постало завдання заново створити позитивний туристичний імідж.

Для подолання наслідків післявоєнного періоду та відновлення туристичних потоків урядом Грузії були вжиті такі заходи:

- встановлення чітких цілей та пріоритетів розвитку туризму;
- розвиток інформаційної політики, популяризація відпочинку в Грузії на світовому ринку туристичних послуг;
- організація промо-турів по готелях Грузії для провідних туроператорів;
- презентація переваг відпочинку в Грузії на міжнародних телевізійних каналах;
- доведення на всіх інформаційних рівнях безпеки для відпочинку міжнародних туристів в Грузії;
- а просування Грузії на основних міжнародних телеканалах як безпечної та відкритої країни, унікального місця для в'їзного туризму;
- спрощення візового режиму (громадяни понад 100 держав могли подорожувати без візи, а інші – отримати візу після прибуття);

- залучення іноземних інвестицій;
- систематична участь грузинських туроператорів на міжнародних виставках та ярмарках;
- просування грузинського бренду «Європа починається тут» на міжнародному ринку туристичних послуг;
- ефективна подача змісту туристичних DESTИНАЦІЙ Грузії, які не обмежується простою інформацією про пункт призначення, а має містити аудіо-візуальні образи, які формуватимуть у споживача туристичних послуг атмосферні приємного очікування перед подорожжю [5, с.7].

Повчальним є досвід швидкого відновлення сфери туризму в Арабській Республіці Єгипет. На початку ХХІ століття міжнародний туристичний авторитет Єгипту знаходився на низькому рівні. Політична нестабільність та терористичні загрози відштовхували туристів від подорожей до Єгипту. У період 2004-2006 років відбулись терористичні акти та вибухи у Каїрі, Синаї, Дахабі та Шарм-ель-Шейху. У період 2011-2013 років відбулись неодноразові напади на іноземних туристів.

До 2011 р. єгипетський туризм перебував у центрі економічного розвитку, частка доходів від галузі становила 20%, але після повстання 2011 р. приплив туристів зменшився на 4,8%. Президент та уряд розуміли важливість туризму для розвитку держави та сприяли модернізації сфери туризму. Проведені реформи в системі обслуговування туристів (особливо за пакетом «все включено») почали давати позитивні результати. Як наслідок динаміка туристських прибутків в Арабській Республіці Єгипет з 2017 р. почала стрімко зростати [23, с.233-235].

Потрібно зазначити, що сприятливі природні та історичні умови сприяли зростанню кількості іноземних туристів. Насамперед на це вплинуло: територіально-географічне положення, клімат, наявність грандіозного археологічного спадку, що зберігається в різних державних установах (Каїрський музей), різні типи архітектурних споруд (піраміди, храми, палацові комплекси), вихід до моря, що приваблює любителів пляжного відпочинку.

До найбільш поширених видів туризму в Єгипті можна віднести: рекреаційний, курортно-лікувальний, розважальний, культурно-просвітницький, історичний, пізнавальний, релігійний, спортивний, екстремальний та інші. Найбільш масовим міжнародними курортами Єгипту є Шарм-ель-Шейх, Александрія, Хургада, Марса-Алам та інші [25, с.237].

Отже, аналіз міжнародного досвіду відновлення туризму після воєнних конфліктів показує, що для подолання наслідків руйнувань і успішної відбудови галузі всі держави вирішували такі завдання:

- 1) визначення цілей та пріоритетів розвитку туризму в післявоєнний період;
- 2) проведення активної піар компанії на міжнародному ринку туристичних послуг (до її змісту входять: презентація кращих DESTИНАЦІЙ та переваг відпочинку саме в цієї країні; доведення безпеки відпочинку в післявоєнний період; показ місцевого колориту, відкритості та лояльності мешканців до туристів; систематична участь у міжнародних туристичних форумах тощо)
- 3) всебічна державна підтримка розвитку туризму;
- 4) продумана політика оподаткування (впровадження податкових пільг на першому етапі відродження галузі);
- 5) спрощення візового режиму та формальностей у пересіченні державного кордону;
- 6) підняття рівня сервісного обслуговування туристів;
- 7) підтримка розвитку регіонального туризму.

3.2 Перспективні напрямки розвитку міжнародного туризму після завершення війни

До початку повномасштабного воєнного вторгнення російських військ в Україну туризм в нашій країні розвивався за багатьма напрямками. Найбільш

популярними були туристичні подорожі з метою лікування, оздоровлення, рекреації, пляжного відпочинку, занять спортом, екологічного та сільського відпочинку, а також для відвідування історичних, просвітницьких та культурних заходів. Серед туристичних фірм почала формуватися конкуренція, що, безумовно, впливало на підняття якості обслуговування туристів. Підприємці та організації, що були задіяні в наданні транспортних послуг, з великим задоволенням приймали замовлення на перевезення туристів і поступово покращували рівень надання транспортних послуг. Багато іноземних громадян відвідувало Україну, але війна внесла свої корективи і зупинила розвиток міжнародного туризму [24; 64, с.703].

На теперішній час складно спрогнозувати коли закінчиться війна, але все рівно необхідно будувати плани по відновленню країни, зокрема й туризму. Як відмічає О.П. Кірдан, сьогодні недостатньо уваги приділяється питанням системного бачення розвитку туризму в Україні та визначення пріоритетних напрямів відродження міжнародного туризму у повоєнний період [21]. Науковці та фахівці в галузі туризму, незважаючи на продовження війни, вже зараз розглядають можливості відновлення туризму в Україні. Вони пропонують різні напрямки відновлення туристичної сфери. Розглянемо деякі з них.

В. Бойко та Н. Далевська здійснили аналіз шляхів відновлення туризму в країнах які потерпали від воєнних конфліктів. Вони провели оцінку наявного ресурсного потенціалу туристичної сфери України. Запропонували напрямки відновлення внутрішнього та міжнародного туризму. На їх думку найбільш перспективними видами туризму в Україні можуть стати: лікувальний, екологічний, гірськолижний, гастрономічний туризм. Особливе місце може зайняти темний (воєнний) туризм по територіях, що були окуповані російськими військами [5].

С. Баженова, Ю. Пологовська, М. Бикова наголошують, що в основі відновлення туристичної галузі України в післявоєнний період повинна знаходитись система налагодження партнерських взаємовідносин з

туристичними фірмами інших країн. Розвиток таких взаємовідносин неможливий без державної підтримки, цілеспрямованої роботи уряду країни, економічної та податкової підтримки галузі. Особливу увагу дослідники звертають на послідовність дій та координації зусиль на національному, регіональному та місцевому рівні. Органи влади повинні максимально сприяти розвитку туризму [3].

Г. Михайліченко та І. Дворська зауважують, що у післявоєнному розвитку туризму в Україні неминуче відбудуться зміни. У сфері надання туристичних послуг відбудуться трансформації. Автори сподіваються, що проведені зміни будуть мати позитивний характер і сприяти розвитку галузі туризму. Обов'язково з'являться нові туристичні маршрути, які будуть спрямовані на відвідування історичних міст ведення бойових дій та підкреслювати героїзм українського народу. Відновлення туризму та його подальший розвиток неможливий без дотацій. З цією метою автори пропонують залучення коштів на відновлення за рахунок контрибуцій від вилучення майна російських компаній [31].

В своїх дослідженнях О. Бордун, В. Шевчук, В. Монастирський, О. Лучка проаналізували втрати туристичної сфери України від воєнних дій. Вони розробили пропозиції, які включають заходи поетапного відновлення туризму на основі взаємодії п'яти ключових блоків:

- 1) фінансове забезпечення процесу відновлення галузі;
- 2) удосконалення транспортної логістики;
- 3) галузева оптимізація;
- 4) удосконалення маркетингу галузі;
- 5) секторальний та регіональний розвиток туризму [6].

І.В. Замула розглянув перспективні напрямки для розвитку в Україні еко туризму. Ним були запропоновані такі кроки відновлення галузі:

- проведення моніторингу стану природних еко систем;
- розвиток інфраструктури в районах перспективного розвитку еко туризму;

- створення нових маршрутів для здійснення екоподорожей;
- залучення закордонних інвестицій для розвитку еко туризму;
- підтримка місцевого туристичного бізнесу;
- підтримка малих і середніх підприємств, що забезпечують ефективність туристичної галузі [18].

С. Баженова, Ю. Пологовська, М. Бикова вважають, що для успішного відновлення туризму в Україні після завершення війни необхідно звернути увагу на такі перспективні напрямки, як-от:

- розвиток освітнього, ділового, наукового, просвітницького туризму;
- формування нового напрямку туризму – воєнно-патріотичний туризм;
- розробка державних, регіональних та місцевих програм розвитку туризму;
- удосконалення інформаційної політики держави у напрямку популяризації туризму в Україні для іноземних громадян;
- сприяння співпраці між туристичними фірмами країни та їх міжнародними партнерами [3, с.174-176].

Г. Михайліченко та І. Дворська звертають увагу на необхідність відкриття у багатьох розвинутих країнах світу національних офісів українського туризму або центрів українського туризму при посольствах України за кордоном, проведенні промо-компанії на міжнародному ринку туристичних послуг. Завданнями проведення промо-акцій є: розвиток інтересу іноземців у відвідуванні місць бойової слави збройних сил України; популяризація переваг наявних лікувально-оздоровчих дестинацій; насичення змістом нових туристичних пропозицій; акцентування уваги іноземців на доступність цін для широкого кола споживачів туристичних послуг; доведення можливості у формуванні індивідуальних програм відпочинку та значної варіативності стандартних програм проведення туристичної подорожі [31, с.45-46].

Визначаючи стратегічні пріоритетні напрямки розвитку туристичної галузі О. Скарга наголошує на необхідності участі України в Європейській транспортно-логістичній інтеграції, що впливає на формування географічних орієнтирів діяльності вітчизняних туристичних компаній. При цьому вважає, що Чорноморська транспортна зона до якої належить Україна, є пріоритетною [48].

В. Демко та І. Свиноус зазначають, розвиток галузі туризму України в післявоєнний період можливе шляхом створення конкурентно розвинутого ринку туристичних послуг. Формування іміджу України повинно відбуватись шляхом проведення рекламних компаній з популяризації регіональних продуктів туристичного ринку. Важливішим є питання доведення до іноземних туристів безпеки у здійсненні туристичної подорожі в Україні. Тому, на думку авторів, важливим є використання сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій в просуванні національного туристичного продукту, доведення переваг туристичної подорожі в Україні. Окремо розглядаються питання вдосконалення транспортного сполучення, розвитку інфраструктури готелів та туристичних комплексів, відповідальності туристів та фірм за збереження природного середовища, екосистем, культурної та історичної спадщини України [11].

На думку науковців та експертів в галузі туризму, важливим складовим елементом відновлення туризму в Україні є європейська інтеграція галузі, приведення національних стандартів обслуговування туристів до загальноєвропейського рівня [62, 73]. Саме тому, керівникам туристичних фірм та готельних комплексів вже сьогодні слід звернути увагу на підготовку обслуговуючого персоналу, впровадження європейських стандартів в систему обслуговування. Крім того дослідники акцентують увагу що для розвитку міжнародного туризму необхідно звернути увагу на спрощення процедур в пересиченні державного кордоні. Полегшення процесу в'їзду та виїзду громадян сприятиме збільшенню обсягу міжнародних туристичних потоків [20, 64, 75].

На думку М. Плотнікової, В. Якобчук, та ін. для швидкого відновлення міжнародного туризму слід впровадити такі заходи:

- залучення державних, приватних та іноземних інвестицій;
- розробити новий туристичний імідж України;
- провести реконструкцію готелів та туристичних комплексів;
- розширити пропозиції туристичних операторів;
- суттєво покращити сервісне обслуговування туристів;
- перейти на міжнародні стандарти обслуговування туристів [42, с.109].

Перспективним напрямком розвитку міжнародного туризму в Україні, на нашу думку, може стати мілітарі-туризм. Мілітарі-туризм – це один з видів туризму, що характеризується відвідуванням природних або штучно створених людиною об'єктів ведення бойових дій, відвідування військово-історичних музеїв і історичних місць воєнних баталій в різних країнах; участь в реконструкціях знаменитих битв [4, с.14].

Від початку повномасштабного вторгнення російської армії набуло популярності показ різних зразків ліквідованої воєнної техніки ворога, що виставляли в обласних центрах кожного куточка України. Мілітарі-туризм на території України буде актуальним ще тривалий час, щоб переконати світове суспільство у злочинах, які відбувалися в Ірпені, Бучі, Харкові, Ізюмі, Маріуполі та інших містах і селах.

Воєнні дії на території України, руйнування історичної та культурної спадщини, подвиги захисників батьківщини створюють потенційні ресурси, які можуть стати основою для розвитку мілітарі-туризму в Україні у майбутньому. Зокрема цікавими для туристів будуть міста де велись запеклі бої: Чорнобаївка, Бахмут, Ірпінь, Авдіївка, острів Зміїний та інші [33].

Мілітарі-туризм (воєнний туризм) має значні перспективи розвитку в Україні. Такій вид туризму набув популярності в розвинутих країнах світу та в країнах, що пройшли шляхом відновлення туризму після воєнних конфліктів. Мілітарі-туризм в Україні робить лише перші кроки свого

розвитку. Для його подальшого розвитку та просування на міжнародному ринку туристичних послуг необхідно вивчити досвід інших країн. З огляду на відновлення територіальної цілісності країни та посилення обороноздатності, мілітарі-туризм може стати частиною стратегії національного туристичного розвитку. Це може сприяти збільшенню числа відвідувачів та прибутків від туристичної галузі в Україні.

Також, на нашу думку, одним з найбільш перспективним напрямком розвитку міжнародного туризму є удосконалення існуючої системи організації лікувально-оздоровчого туризму у Карпатському регіоні та наближених до нього областях. Серед усіх регіонів України найбільші потенційні можливості для розвитку рекреаційного, лікувального та оздоровчого має Карпатський регіон. Особливістю цього регіону є порівняно висока екологічна безпека та значно менший вплив військових дій на природне середовище. Природні ресурси Карпат та інфраструктурні об'єкти регіону зазнали значно менших втрат у порівнянні з іншими регіонами країни. Природні осередки Карпат зберегли свій первинний стан. Поєднання великої кількості природних рекреаційних ресурсів сприяє розвитку міжнародного лікувально-оздоровчого туризму у Карпатському регіоні та наближених до нього областях [33, 39].

Вже сьогодні між науковцями, фахівцями та туроператорами почалися дискусії з післявоєнного відновлення галузі. Більшість дослідників сходяться на думці, що відновлення галузі розпочнеться з регіонів, що найменше постраждали від війни [7].

Отже, після припинення бойових дій, туризм повинен вийти на новий рівень розвитку та стати невід'ємною частиною довгострокового економічного відновлення країни.

3.3. Регіональні можливості розвитку міжнародного туризму в післявоєнний період

Як зазначають О. Роїк, А. Терехух та Н. Паньків Україна має потужний потенціал для регіонального розвитку міжнародного туризму [45]. Економічна ефективність регіональної туристичної діяльності характеризується: рівнем наповненості місцевих санаторіїв та готелів, кількості організованих туристичних екскурсій, рівнем розвитку прибуткових регіональних виробництв; рівнем відвідування місцевих закладів харчування, рівнем завантаження лікувально-оздоровчих закладів тощо.

За ствердженням науковців відродження міжнародного туризму в Україні почнеться саме з регіонів, що найменше постраждали від війни [9, 14, 18, 26, 45, 73]. Туристичний регіон є основною складовою туристичної пропозиції. Це географічна територія, яку споживач вибирає для подорожі. Туристичні регіони України поділяють на:

- місця літнього рекреаційного відпочинку – курорти Одеської, Херсонської, Миколаївської областей;
- місця зимового рекреаційного відпочинку – Буковель, Славське, Ворохта та інші;
- місця всесезонного лікувально-оздоровчого відпочинку – санаторії Львівської, Закарпатської, Івано-Франківської, Чернівецької областей;
- місця історичної значущості, багаті своїми пам'ятками та спорудами – Львів, Луцьк, Київ, Кам'янець-Подільський, Чернівці та інші;
- місця релігійного паломництва – Києво-Печерська лавра, Почаївська лавра, Зарваниця, паломництво хасидів в Умані.

У дослідженні Л. Чайка-Петегірич здійснено аналіз розвитку міжнародного туризму у Карпатському регіоні. Автором визначено, що наявний оздоровчо-рекреаційний, природний та лікувальний потенціал

спроможний забезпечити потреби туристів і може бути конкуренто спроможним на міжнародному ринку туристичних послуг [59, с.77].

Найбільш перспективними регіональними туристичними дестинаціями, на нашу думку, є саме Українські Карпати. Наявні санаторії Прикарпаття та Закарпаття мають великі запаси мінеральної води, яку використовують у лікувально-оздоровчих процедурах. Більше половини лікувальних джерел знаходиться у Закарпатській області [26].

Львівська область лідирує серед областей України за показниками природно-рекреаційних ресурсів. До головних бальнеологічних курортів області належать Трускавець, територія якого включає велику кількість лікувально-оздоровчих та санаторно-курортних закладів. Особливістю лікувально-оздоровчого відновлення у санаторіях міста Трускавець є використання мінеральні води з підвищеним вмістом органічних речовин. Ще одним відомим санаторно-курортним місцем Львівської області є селище Східниця, де знаходиться біля сороко мінеральних джерел. Найбільш відомою є мінеральна вода «Нафтуся». Також широко відомою є мінеральна вода «Моршинська» [32].

Івано-Франківська область має три типи територіальних ландшафтів: рівнинний; гірський та передгірський. Найбільш відомим центром туризму Івано-Франківщини є Яремче де знаходяться близько 45 санаторіїв. Основні бальнеологічними курортами області є «Мізун» та «Буковель».

Лікувально-оздоровчий центр «Буковель» є бальнеологічним, кліматичним та гірськолижним курортом. Санаторії забезпечують найвищий рівень обслуговування, щороку будуються нові готелі, SPA-центри, а також дитячі табори. Усі заклади, де проходять лікування відпочиваючі, оснащені першокласним обладнанням, тут працюють кваліфіковані спеціалісти. Курорт приймає туристів цілий рік.

Чернівецька область має свої лікувально-оздоровчі туристичні ресурси. На сьогодні на території області відкрито 64 мінеральні джерела. Ціленні властивості мінеральних вод Чернівецької області на сьогодні не достатньо

досліджені. деякі з них ще до кінця не вивчені і тому не використовуються. Найбільш відомі мінеральні джерела це: «Брусницька», «Буковинська» та «Зеленчанська».

На півдні Хмельницької області розташований національний природний парк «Подільські Товтри», якій разом з Закарпаттям та Прикарпаттям віднесено до числа найбільш перспективних лікувально-оздоровчих рекреаційних зон України. Цінність Подільських Товтр складають лісові масиви, Бакотська затока Дністра та наявні лікувально-оздоровчі мінеральні джерела. Найбільш відомим курортом є Сатанів, в якому активно розбудовується сучасна готельна інфраструктура, яка зможе задовільнити вимоги іноземних туристів [32, с.81].

Лікувально-оздоровчий потенціал Причорноморського регіону України обумовлений насамперед можливістю зробити лікувальні процедури та відновити здоров'я на березі Чорного моря. З початком воєнної агресії лікувально-оздоровчі заклади в Одеській, Миколаївській та Херсонській областях неодноразово підвергались бомбардуванню та знищенню. Тому ми вважаємо, що в умовах воєнного стану, розвиток лікувально-оздоровчого туризму у Причорноморському регіоні є проблематичним та тимчасово недоцільним. Відродження цього напрямку туризму відбудеться по завершенню війни, після проведення заходів з розмінування прибережної смуги та морської ділянки Чорного моря.

Ще одним напрямком розвитку регіонального туризму, зокрема й для іноземців, може стати екотуризм. Для поціновувачів природи в Україні є велика кількість унікальних природних місць. Серед них національні парки України: Карпатський; Шацький; «Подільські Товтри»; Ніжньодністровський, «Святі гори»; «Синевир», Бакотська затока Дністра на Хмельниччині.

Для любителів екстремальних видів туризму буде цікавим не тільки Чорнобиль, а й маса локацій, що були повністю, або частково зруйновані під час ведення бойових дій [31].

Як зазначає Р. Дорож та О. Адамовський для розвитку регіонального туризму важливим є сучасне інформаційне забезпечення туристичної галузі. Популяризація туристичних об'єктів та територій є важливою умовою розвитку регіонального туризму та сприяє покращенню якості надання туристичних послуг.

Для розвитку міжнародного туризму на регіональному рівні важливою умовою є визначення переваг та незвичайних особливостей туристичних об'єктів, формування на цієї основі регіонального туристичного бренду. Досягненню цієї мети можуть сприяти інформаційні центри туризму. Такі інформаційні центри повинні забезпечити туриста всією інформацією щодо місць проведення туристичної подорожі, наявності готелів, туристичних комплексів, місць харчування, наявності оздоровчих та рекреаційних об'єктів, місць відпочинку та розваг, рівень обслуговування, можливості транспортного сполучення, наявність білетів та іншу корисну інформацію, що необхідна туристам для здійснення подорожі. [14, с.96; 51]

Розвиток місцевого туризму вимагає продуманої державної та регіональної політики з реалізації плану туристичного відновлення України. Відновленню міжнародного туризму в Україні мають сприяти як державні так і місцеві органи влади. Підтримка регіонального туристичного бізнесу дозволить не лише подолати негативні наслідки війни, але й дозволить підвищити конкурентоспроможність українського туристичного бізнесу на міжнародному рівні.

Висновки до третього розділу

Дослідивши думки науковців щодо перспектив розвитку міжнародного туризму в Україні в післявоєнний період, нами були зроблені такі висновки:

1. Війна та туризм лише на перший погляд несумісні поняття. Але в багатьох країнах світу післявоєнне відновлення стало поштовхом для

подальшого економічного та туристичного розвитку. Прикладом є такі країни як: Хорватія, Ізраїль, Кіпр, Грузія, Боснія і Герцеговина, Єгипет.

2. Аналіз міжнародного досвіду відновлення туризму після воєнних конфліктів показує, що для подолання наслідків руйнувань і успішної відбудови галузі всі держави вирішували такі завдання: визначення цілей та пріоритетів розвитку туризму в післявоєнний період; проведення активної піар компанії на міжнародному ринку туристичних послуг (до її змісту входять: презентація кращих дестинацій та переваг відпочинку саме в цієї країні); доведення безпеки відпочинку в післявоєнний період; показ місцевого колориту, відкритості та лояльності мешканців до туристів; систематична участь у міжнародних туристичних форумах); всебічна державна підтримка розвитку туризму; продумана політика оподаткування (впровадження податкових пільг на першому етапі відродження галузі); спрощення візового режиму та формальностей у пересіченні державного кордону; підняття рівня сервісного обслуговування туристів; підтримка розвитку регіонального туризму.

3. Перспективним напрямком розвитку міжнародного туризму в Україні може стати мілітарі-туризм. Воєнні дії на території України, руйнування історичної та культурної спадщини, подвиги захисників батьківщини створюють потенційні ресурси, які можуть стати основою для розвитку мілітарі-туризму в Україні. Зокрема цікавими для туристів будуть міста де велись запеклі бої: Чорнобаївка, Бахмут, Ірпінь, Авдіївка, острів Зміїний та інші.

4. За ствердженням науковців відродження міжнародного туризму в Україні почнеться з регіонів, що найменше постраждали від війни. Найбільш перспективними регіональними туристичними дестинаціями, є Українські Карпати. Наявні санаторії Прикарпаття та Закарпаття мають великі запаси мінеральної води, яку використовують у лікувально-оздоровчих процедурах.

5. Перспективним напрямком розвитку міжнародного туризму може стати екотуризм. Для поціновувачів природи в Україні є колосальна кількість

унікальних місць. Серед них національні парки України: Карпатський; Шацький; «Подільські Товтри»; Ніжньодністровський, «Святи гори»; «Синевир», Бакотська затока Дністра на Хмельниччині..

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Здійснивши теоретико-методологічне обґрунтування проблем розвитку міжнародного туризму в Україні нами зроблені такі висновки:

1. В умовах розвитку сучасного суспільства міжнародний туризм є важливою галуззю, що справляє розширенню соціально-культурної взаємодії жителів різних країн, ефективним методом формування принципів міжнародного співробітництва, що сприяє соціокультурному та економічному розвитку кожної країни. Міжнародний туризм – це багатогранне явище, що поєднує економічні, соціальні, культурні та екологічні аспекти. Він має невичерпний потенціал для постійного розвитку та зв'язок з багатьма галузями економіки, що зумовлює його провідне місце у соціально-економічному житті країн і народів.

2. Розвиток і привабливість туристичної галузі кожної країни залежить від багатьох факторів. Основними з них є: стабільна політична ситуація в країні; сприятлива політика розвитку туризму; географічне розташування; сприятливі кліматичні умови; цікаві історико-архітектурні пам'ятники; наявна сучасна туристична інфраструктура; широкий вибір туристичних послуг; відсутність складнощів в пересіченні кордонів; цінова доступність туристичних подорожей.

3. Міжнародний туризм в Україні був дуже різноманітним: культурний, історичний, спортивний, водний, оздоровчий, лікувальний, рекреаційний, екологічний, гірськолижний. Особливістю розвитку міжнародного туризму в Україні було значне перевищення рівня виїзного туризму у порівнянні з показниками в'їзного туризму.

4. Пандемія Covid-19 та впровадженні в Україні карантинні обмеження привели до різкого зниження рівня міжнародного туризму. Загальна кількість туристів зменшилась майже у п'ять разів, а кількість в'їзних туристів у дванадцять разів. Тільки туристична сфера почала оговтуватися від

коронавірусу, повномасштабне вторгнення росії в Україну завдало потужного удару по міжнародному туристичному бізнесу.

5. Головною проблемою розвитку міжнародного туризму в Україні в сучасний період є нестабільна, безпекова воєнна ситуація. Це здійснює негативний вплив на туристичну привабливість країни, яка наразі близька до нуля. Іноземні туристи остерігаються відвідувати Україну через регулярні артилерійські обстріли та ракетно-бомбові удари, значні руйнування інфраструктури й підвищену небезпеку. Ринок міжнародних туристичних послуг в Україні опинився в критичному стані.

6. На сучасному етапі продовження війни проти російської агресії, міжнародний туризм в Україні починає поступово адаптуватися до надзвичайних умов війни. Почали з'являються пропозиції іноземних туристичних компаній відвідувати відносно спокійні райони України з дотриманням заходів безпеки. Активно розвивається паломницький туризм в місті Умань де незважаючи на ведення бойових дій в Україні кількість паломників кожного року зростає.

7. Міжнародний досвід відновлення туризму після воєнних конфліктів показує, що в Україні є необхідні передумови для швидкого відродження міжнародного туризму. Досвід країн, що успішно відновили міжнародний туризм після воєнних конфліктів, вказує на необхідність здійснення наступних кроків:

- встановлення цілей та пріоритетів розвитку туризму;
- всебічна державна підтримка розвитку туризму;
- продумана політика оподаткування (впровадження податкових пільг на першому етапі відродження галузі);
- проведення активної рекламної компанії на міжнародному ринку туристичних послуг;
- доведення безпеки відпочинку в післявоєнний період;
- демонстрація туристичних переваг країни на міжнародному ринку туристичних послуг;

- показ місцевого колориту, відкритості та лояльності мешканців до туристів;
- систематична участь у міжнародних туристичних форумах;
- спрощення візового режиму та формальностей у пересіченні державного кордону;
- підняття рівня сервісного обслуговування туристів;
- підтримка розвитку регіонального туризму.

8. Перспективним напрямком розвитку міжнародного туризму в Україні можуть стати: лікувально-оздоровчий туризм (Прикарпаття та Закарпаття); мілітарі-туризм (райони колишніх бойових дій); екотуризм (Полісся; Карпати; Буковина; Національні парки «Подільські товтри», «Карпатський», «Шацький»); озера Світязь та Синевир; Бакотська затока Дністра на Хмельниччині); рекреаційний туризм (курорти Чорноморського узбережжя); гірськолижний туризм (Буковель, Славське, Ворохта).

Список використаних джерел:

1. Атаманчук З.А. Глобальні тенденції розвитку міжнародного туризму в структурі світового ринку послуг. *Бізнес Інформ*. 2020. (4). С. 21-27.
2. Атаманчук З.А. Розвиток міжнародного туризму в умовах пандемії COVID-19: тенденції та очікування. *Бізнес Інформ*. 2020. (5). С. 94–99.
3. Баженова С.Е., Пологовська Ю.Ю., Бикова М.Д. (2022). Реалії розвитку туризму в Україні на сучасному етапі. *Наукові перспективи. Серія «Економіка»*. 2022. 5(23). С. 168–180. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5\(23\)-168-180](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5(23)-168-180)
4. Бардей О.І., Мозолев О.М. Мілітарі-туризм як перспективний напрямок розвитку екстремального туризму в Україні. *Актуальні проблеми розвитку освіти в сфері туризму, фізичної культури та спорту: матеріали VII Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Хмельницький, 2-3 квітня 2024 р.)* ХГПА. 2024. С. 13-16.
5. Бойко В.О., Далевська Н.М. Розвиток туризму після збройних конфліктів у різних країнах світу. *Управління змінами та інновації*. 2022. (3). С. 5-10.
6. Бордун О., Шевчук В., Монастирський В., Лучка О. Втрати та напрями порятунку туристичного бізнесу України в умовах війни. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2022. (62). С. 178–196. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/ves.2022.62.0.6214>
7. Бригілевич Г., Мальська М. Вплив міжнародного туризму на соціально-економічний розвиток України в умовах війни. *Věda a perspektivy*. 2022. №9. С.16.
8. Гнатюк А.А., Мозолев О.М. Міжнародний досвід відновлення туризму після воєнних конфліктів. *Маркетингові та організаційні механізми повоєнного розвитку галузі гостинності та туризму України» (Харків, 26-27 листопада 2024 р.)*.

9. Голда А. А. Перспективи розвитку туризму в Україні у повоєнний час. *Кваліфікаційна робота. Запорізький національний університет, Запоріжжя. 2023. 112 с.*
10. Горшечник А.А. Сучасні тенденції розвитку міжнародного туризму в Україні. *Кваліфікаційна робота, ХГПА, Хмельницький. 2024. 65 с.*
11. Демко В.С., & Свиноус І.В. Потенціал міжнародного співробітництва України в геоекономічному просторі туристичної галузі. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного. Економічні науки. 2023. № 2(48). С. 38-49. DOI: 10.31388/2519-884X-2023-48-38-50*
12. Дехтяр Н.А. Світовий ринок туристичних послуг і пріоритети розвитку туризму в Україні. монографія. Харків : ФОП Лібуркіна Л. М. 2021. 470 с.
13. Джинджоян В.В., Корнєєв М.В., Ходак О.В., Небаба Н.О. Економіка та менеджмент міжнародного туризму: навчальний посібник. Київ: Видавництво «Каравела». 2024. 376 с.
14. Дорож Р., Адамовський О. Модель інноваційного розвитку туристичних дестинацій в Україні. *Сталий розвиток економіки. 2024. № 1(48). С. 93-98. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-48-12>*
15. Дребот О.І., Бабікова К.О. Сучасний стан та розвиток міжнародного туризму. *Збалансоване природокористування. 2020. № 2. С. 37-45.*
16. Журавка Ф.О., Філатова Г.П., Галинська Ю.В., Ярова І.Є. Розвиток ринку міжнародного туризму в умовах пандемії COVID-19: світові тенденції та Україна. *Актуальні проблеми економіки. 2021. № 4 (238). С 100-109.*
17. Загоруй В.П., Онуфрійчук Л.П. Особливості розвитку туризму України в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми розвитку освіти в сфері туризму, фізичної культури та спорту: матеріали VI Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Хмельницький, 21-22 березня 2023 р.). Хмельницький: ХГПА. 2023. С. 32-36.*

18. Замула І. В., Травін В. В. Кирилюк М. Р. Післявоєнний розвиток екотуризму в Україні: вітчизняний і міжнародний досвід. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. №2 (104). С. 10-17. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2023-2\(104\)-10-17](https://doi.org/10.26642/jen-2023-2(104)-10-17)
19. Збарський В.К., Грибова Д.В. Сучасні особливості розвитку туристичної галузі в Україні. *Економіка та держава*. 2020. № 4. С 81-84. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.4.81
20. Квасній Л., Моравська О., Малик Л., Шульжик Ю., Орлова О., Щербан О. Сценарії розвитку підприємств туристичної галузі України в умовах воєнного та повоєнного періодів. *Проблеми теорії та практики фінансово-кредитної діяльності*. 2023. №2 (49). С. 313-325.
21. Кірдан О. Міжнародний туризм у сучасному науковому дискурсі. *Економіка та суспільство*. 2023. № 51. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-35>
22. Кіш Г.В., Зозулинець Х. Міжнародний туризм та його вплив на соціально-економічний розвиток України. *Сучасні чинники розвитку міжнародних відносин та зовнішньої політики держави: економічні та інституціональні аспекти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 27 жовтня 2018 р.)*. С. 49-53.
23. Копачинська Г., Мандрик І., Сугак І. Історичні етапи розвитку туризму в Єгипті. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2021. № 1(9). С. 220-239.
24. Корчевська Л. Стан, особливості та перспективи туризму у воєнний та поствоєнний періоди. *Управління розвитком сфери гостинності: регіональний аспект*. Чернівці: Технодрук. 2022. С 337-341.
25. Кругляк М. Е. Боснія і Герцеговина як приклад вдалого розвитку туризму у післявоєнний час. *Туризм в Україні: виклики та відновлення. Збірник матеріалів Міжнародного туристичного форуму, (Київ, 21-22 березня 2023 р.)*. С. 268-270.

26. Лагодієнко В.В., Павлов К.В., Павлова О.М., Саркісян Г.О. Інноваційна діяльність на регіональних туристичних ринках: модернізація та регулювання. Монографія, Луцьк : СПД Гадяк Жанна Володимирівна, друкарня «Волиньполіграф». 2022. 402 с.
27. Литвин О. Міжнародний туризм: категорія та чинники розвитку. *Економічні горизонти*. 2022. № 1(19). С. 95-104. [https://doi.org/10.31499/2616-5236.1\(19\).2022.275007](https://doi.org/10.31499/2616-5236.1(19).2022.275007)
28. Малахіті А.В., Малахіті Г.А., Сніговська О.В. Перспективи розвитку туристичної галузі Республіки Кіпр на тлі впливу пандемії Covid-19 і російсько-української війни. 2023. С. 142-145.
29. Мариняк Я., Стецько Н. Стратегічні напрями розвитку міжнародного туризму в Україні. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія*. 2021. № 51(2). С.108-120.
30. Мацука В.М. Стратегічні напрями розвитку міжнародного туризму в Україні. *Особливості інтеграції країн у світовий економічний та політико правовий простір : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. Маріуполь*. 2019. С. 149-150.
31. Михайліченко Г. І., Дворська І. В. Післявоєнне відновлення сфери туризму в Україні. «Сталий розвиток туризму на засадах партнерства: освіта, наука, практика» *Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (23-24 листопада 2023 р.), Львівський торговельно-економічний університет*. С. 42-48.
32. Мозолєв О.М. Розвиток лікувально-оздоровчого туризму в Україні в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми розвитку освіти в сфері туризму, фізичної культури та спорту: матеріали VII Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Хмельницький, 2-3 квітня 2024 р.) частина I, ХГПА*. С. 79-81.
33. Мозолєв О.М., Гнатюк А.А. Перспективні напрямки відновлення туризму в Україні в післявоєнний період. *Міжнародна науково-практична*

конференція «Сучасний стан та пріоритети модернізації науки, освіти і суспільства» (26 жовтня 2024 року) м. Орхус, Данія. С.74-75.

34. Мозолев О.М., Хмара М.А. Проблеми та перспективи розвитку туристичної галузі України в умовах пандемії COVID-19. *EDITORIAL BOARD*. 2021. С. 1086.

35. Моца А., Шевчук С., Серета, Н. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. № 41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-31>

36. Нагірняк А. Паломництво та релігійний туризм: характерні риси та особливості. *Економіка та суспільство*. 2022. № 44. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-91>

37. Олійник А. А., Юрченко К. М. Напрями публічного управління повоєнного відновлення сфери туризму: досвід Хорватії. *Туризм в Україні: виклики та відновлення. Збірник матеріалів Міжнародного туристичного форуму, (Київ, 21-22 березня 2023 р.)*. С. 224-227.

38. Опанасюк Н.А., Охріменко А.Г., Попович С.І. Правове регулювання туристичної діяльності в контексті реформування законодавства України про туризм. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*. 2021. № 3(17) С. 9-17. DOI: 10.15587/2523-4153.2021.238875

39. Павлов К., Павлова О., Ільїн Л., Новосад О., Бортнік С. Оцінка інноваційно-інвестиційної привабливості західноукраїнського регіонального ринку туристичних послуг. *ECONOMICS-Innovative and Economics Research Journal*. 2023. № 11 (1). С. 45-68.

40. Петрушенко Ю. М., Журавка Ф. О., Мареха І. С., Новгородцева М. О. Чинники розвитку міжнародного туризму. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія Економічні науки*. 2021. № 3. С. 203-208.

41. Плещан Г. Теоретико-практичне моделювання інновацій та тенденцій розвитку конкурентоспроможності ринку туристичних послуг: регіональний аспект. *Технологічний аудит і резерви виробництва*. 2020. № 6 (4). С. 56.

42. Плотнікова М.Ф., Якобчук В.П., Ходаківський Є.І., Войтенко А.Б., Колеснікова М.С. Державна політика реалізації туристичного потенціалу України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 3. С. 102-112. DOI: 10.32702/23066814.2022.3.102
43. Про туризм (1995). Закон України № 324/95-ВР. Від 15.09.1995. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show>
44. Радченко О., Горбаченко С. Стратегія розвитку туристичної галузі України в умовах невизначеності. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 24. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-31>
45. Роїк О.Р., Терехух А.А., Паньків Н.Є. Оцінка туристичних ресурсів України в умовах війни. *Журнал геології, географії та геоecології*. 2023. № 32 (3). С. 598-608.
46. Семенко Б. В. Трансформація міжнародного туризму України (на рівні районів та міст обласного значення). Вінниця : Твори. 2022. 228 с.
47. Сироїд Н.П. Теоретичні підходи до визначення поняття «туризм»: його сутність та характерні ознаки. *Економіка, управління та адміністрування*. 2020. № 3(93). С. 3-8. [https://doi.org/10.26642/ema-2020-3\(93\)-3-8](https://doi.org/10.26642/ema-2020-3(93)-3-8)
48. Скарга О.О. Напрями інтеграції України в світовий ринок туристичних послуг в умовах глобалізації. *Економічний простір*. 2018. № 130. С. 36-49. <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/185>
49. Соловей І. Вплив туризму на соціально-економічний розвиток України *ВІСНИК НАУКИ І ТЕХНОЛОГІЙ України «Бережанський агротехнічний інститут*. 2022. С. 113-115.
50. Сторожук К.М. Особливості та проблеми міжнародного туризму в системі світового ринку послуг. *Кваліфікаційна робота, Львівський національний університет природокористування*, Львів. 2024. 116 с.
51. Таранюк Л., Корсакієне Р., Таранюк К., Касьян О. (2023). Реалізація цілей сталого розвитку в контексті реалізації туристичних послуг у

цифровому суспільстві в Україні. *Соціально-економічні відносини в цифровому суспільстві*. 2023. № 2 (48) С. 25-37.

52. Тонкошкур, М.В. Конспект лекцій з дисципліни «Міжнародний туризм». *Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова*. Харків: ХНУМГ. 2013. 126 с.

53. Трусова Н., Краснодід Т., Демко В., Захарченко О., Морозова О. Кацемір Ю. Гарантія безпечного інноваційного розвитку туристичної галузі України. *Geo Journal of Tourism and Geosites*. 2022. № 41 (2).С. 422-432.

54. Тюріна Д. Міжнародний туризм в умовах пандемії: проблеми та шляхи подальшого розвитку. *Економіка та суспільство*. 2020. № 30. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-32>

55. Укрінформ. В Україні представили концепцію відновлення туризму «Brave Travel». 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3508552-v-ukraini-predstavili-konceptiu-vidnovlenna-turizmu-brave-travel.html>.

56. Фастовець О.О. Туризм в Україні в умовах воєнного стану. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті. Зб. наук. праць*. 2022. №3(80). С. 87-97. DOI: <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2022-3-87-97>

57. Фастовець О.О. Розвиток сфери туризму Ізраїлю: досвід для України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-11>

58. Хоменко В.Р. Ефективність розвитку міжнародного туризму. *Кваліфікаційна робота. Національний університет харчових технологій*, Київ. 2023. 78 с.

59. Чайка-Петегирич Л.Б. Тенденції розвитку міжнародного туризму в Карпатському регіоні України. *Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємництво*. 2019. № 3. С. 75–79.

60. Шмирко О.В., Мозолєв О.М. Пригодницький туризм: зміст, особливості та перспективи розвитку. *Актуальні проблеми розвитку освіти в*

сфері туризму, фізичної культури та спорту: матеріали VII Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Хмельницький, 2-3 квітня 2024 р.) ХГПА. С. 116-119.

61. Юрченко, С.О. Державне регулювання якості туристичних послуг в умовах воєнного стану в Україні. *Економічний простір*. 2023. № 188. С. 153-162. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/188-26>

62. Якименко-Терещенко Н., Корюгін А., Бикова М. Перспективи відновлення економічного потенціалу суб'єктів індустрії туризму і гостинності в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. № 35. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-35-40>

63. Яношевська К. О. Соціальні фактори туристичної привабливості України. Кваліфікаційна робота. *Національний авіаційний університет*. 2022. 89 с.

64. Bosovska M., Boiko M., Bovsh L., Okhrimenko A., Vedmid N. Foresight (prevision) of development of the tourist system in Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*. 2023. № 21(4), P. 696-712.

65. Kyrylov Y., Hranovska V., Boiko V., Kwilinski A., Boiko L. International tourism development in the context of increasing globalization risks: On the example of Ukraine's integration into the global tourism industry. *Journal of Risk and Financial Management*. 2020. № 13(12), P. 303-309.

66. Liutak O.M., Baula O.V. The development applied aspects of Ukraine's tourist industry in the globalization conditions. *European Journal of Management Issues*. 2020. № 28(3), P. 92-100.

67. Madejski M. Do Buczy, do Lwowa, do spa. Chętnych na podróż do Ukrainy nie brakuje. *Business insider Polska*. 2023. URL: <http://surl.li/jtltc>

68. Moskvichova O., Hryhoruk I., Marchenko Y., Veretilnyk, Y. Global development of international tourism and impact on the economy of Ukraine. *European Journal of Sustainable Development*. 2021. № 10(4). P. 108-118.

69. Mozolev O., Dolynska O., Khmara M., Shorobura I., Romanyshyna O., Aliksieiev O. and Kravchuk L. Research of Priorities in Providing Animation

Services for Different Age Groups of Tourists from Ukraine. *Open Journal of Social Sciences*. 2021. № 9, P. 97-108. DOI:[10.4236/jss.2021.910007](https://doi.org/10.4236/jss.2021.910007)

70. Mozolev O. Theoretical and methodological basis of researching the essence of international tourism. *Journal of Education, Health and Sport*. 2024. № 58. P. 247–255. <https://doi.org/10.12775/JEHS.2024.58.018>

71. Tomczewska-Popowycz N., Quirini-Popławski Ł. Political instability equals the collapse of tourism in Ukraine? *Sustainability*. 2021. № 13(8). P. 4126.

72. Tsviliy S. M., Ogloblina V. O., Demko V. S., Pavliuk A. A., Pisetskyi M. M. Potential of international cooperation of Ukraine in the geoeconomic space of the tourist industry. *GeoJournal of Tourism and Geosites*. 2023. № 49(3). P. 946-961.

73. Tsviliy S. M., Mykhailyk D. P., Gurova D. D., Ogloblina V. O., Korniienko O. M. Strategy for the Development of the Investment Potential of the Tourism Industry of Ukraine in the International Economic System. *Theoretical and Practical Research in Economic Fields*. 2024. № 15(3). P. 601-619.

74. Vovchanska O., Ivanova L., Ozimek I. Marketing factors of the tourism market's operations in Ukraine. *Acta Sci. Pol. Economia*. 2022. № 21(1). P. 25-34, doi: 10.22630/ASPE.2022.21.1.3

Виконав магістрант

2 курсу групи Т-61

_____ 2024 р.

_____ підпис

Гнатюк А.А.

(прізвище та ініціали)

Робота допущена до захисту:

завідувач кафедри

к.пед.н., доцент

_____ підпис

Гуцал Л.А.

(прізвище та ініціали)

Декан факультету

_____ підпис

Бучківська Г.В.

(прізвище та ініціали)